

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ
UNIVERSITY COLLEGE LONDON, INSTITUTE OF EDUCATION
ΚΟΙΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ»

**Η κοινωνική ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων και ο ρόλος που διαδραματίζει
το ελληνικό εκπαιδευτικό πλαίσιο.**

**Φωτογραφία του Μάριου Λόλου*

Της φοιτήτριας
Σωτηρίας – Μαρίας Στάθη
A.M:142018

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Αλεξάνδρα Ανδρούσου

Φεβρουάριος 2017

Η κοινωνική ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων και ο ρόλος που διαδραματίζει το ελληνικό εκπαιδευτικό πλαίσιο.

Σύνοψη: Μεγάλο μέρος του προσφυγικού πληθυσμού που βρίσκεται αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα είναι παιδιά, εκ των οποίων ένα σημαντικό ποσοστό είναι ασυνόδευτοι ανήλικοι. Η παρούσα εργασία μελετά την παρουσία των ασυνόδευτων ανηλίκων στις ελληνικές σχολικές αίθουσες, διερευνά εάν και με ποιο τρόπο εξασφαλίζεται το δικαίωμα αυτών στην εκπαίδευση και εάν δημιουργούνται ικανές προϋποθέσεις κοινωνικής ένταξης για αυτούς ώστε, εφόσον το επιθυμούν, να μπορέσουν αργότερα να προσαρμοστούν ομαλότερα στην ελληνική κοινωνία. Η έρευνα επικεντρώνεται στους ασυνόδευτους ανηλίκους που διαμένουν σε ξενώνες φιλοξενίας και απαρτίζεται από δύο μέρη. Το ποσοτικό μέρος της έρευνας περιλαμβάνει ερωτηματολόγια συμπληρωμένα από τους κοινωνικούς λειτουργούς των ξενώνων. Το ποιοτικό μέρος της έρευνας περιλαμβάνει 5 ημιδομημένες συνεντεύξεις, 3 με δασκάλους ασυνόδευτων ανηλίκων μαθητών και 2 με κοινωνικούς λειτουργούς που εργάζονται σε ξενώνες. Σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα, μικρό ποσοστό των ασυνόδευτων ανηλίκων εγγράφονται στο σχολείο, ελλείπει ειδικής πολιτικής τα εμπλεκόμενα μέρη αναλαμβάνουν εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες, η άγνοια της ελληνικής γλώσσας οδηγεί στην περιθωριοποίηση των παιδιών μέσα στην τάξη, αλλά παρ' όλα αυτά τα παιδιά αναπτύσσουν πολύτιμα δίκτυα κοινωνικών επαφών και σχέσεων.

The social integration of unaccompanied minors and the role of the Greek educational policy

Abstract: A large part of the refugees' population currently staying in Greece consists of children; among them a significant percentage includes unaccompanied minors. This essay investigates the presence of unaccompanied minors in Greek classrooms, exploring whether and how their right to education is protected and if there are sufficient social integration conditions so as for them to be able later, if they wish, to get easier integrated in Greek society. The research focuses on unaccompanied minors staying in shelters and it consists of two parts. The quantitative part of this research includes questionnaires completed by social workers working at shelters. The qualitative part of this research consists of 5 semi-structural interviews with 3 unaccompanied minors' teachers and 2 social workers working at shelters. According to the research's data, a small percentage of unaccompanied minors get registered at schools, all parties involved take educational initiatives due to the absence of a specific policy, the Greek language ignorance results in the marginalization of those children in the class, but, nevertheless, unaccompanied children develop valuable networks of social contacts and relationships.

Στον παππού μου, Άγγελο

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
1.ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	9
1.1. Παιδική ηλικία και αναγκαστική μετανάστευση.....	9
1.2. Ετερότητα και δικαιώματα. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση.....	11
1.3. Η ιδιότητα του πρόσφυγα και οι διαστάσεις του ανήκειν.....	15
1.4. Η παρουσία ασυνόδευτων ανηλίκων στο ελληνικό κράτος σήμερα.....	17
2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	22
2.1. Ερευνητικό ερώτημα.....	22
2.2. Μεθοδολογική προσέγγιση.....	24
2.3. Δειγματοληψία.....	26
2.4. Το τελικό δείγμα	27
2.5. Τα υποκείμενα της έρευνας.....	29
2.6. Η διεξαγωγή της έρευνας.....	31
2.7. Περιορισμοί της έρευνας.....	34
3. ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	36
4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	41
Κατηγορίες ανάλυσης.....	41
4. 1. Εκπαιδευτικές πολιτικές και διδακτικές πρακτικές.....	42
• Οι εκπαιδευτικές πολιτικές των σχολείων.....	42

• Οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες των ξενώνων.....	44
• Οι διδακτικές πρακτικές των δασκάλων.....	47
4.2. Προοπτικές ένταξης και κωλύματα.....	51
• Το προφίλ των ασυνόδευτων ανήλικων μαθητών.....	51
• Μαθητές στο περιθώριο της τάξης.....	56
• Το σχολείο ως ευκαιρία.....	59
• Στοιχεία ένταξης.....	61
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	64
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	67
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	70
Ερωτηματολόγιο Ξενώνα.....	71
Οδηγός συνέντευξης Δασκάλου.....	72
Οδηγός συνέντευξης Κοινωνικού Λειτουργού.....	74

Εισαγωγή

Ο πενταετής εμφύλιος πόλεμος στη Συρία, η ένοπλη σύρραξη στο Ιράκ, η έκρυθμη κατάσταση στο Αφγανιστάν είναι μόνο μερικοί από τους λόγους που έχουν οδηγήσει εκατομμύρια ανθρώπους προσφυγικού προφίλ να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να αναζητήσουν ασφαλείς συνθήκες διαβίωσης στην Ευρώπη. Το 2015 αποτελεί έτος ορόσημο για τη διαχείριση των προσφυγικών ροών από την πλευρά της Ελλάδας τόσο λόγω της μαζικότητας που αυτές παρουσιάζουν, καθώς οι αφίξεις πολλαπλασιάζονται σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, όσο και λόγω του ότι για πρώτη φορά επιλέγεται από περισσότερους πρόσφυγες η Ελλάδα ως χώρα εισόδου προς την Ευρώπη σε σχέση με την Ιταλία, που αποτελούσε για χρόνια την πρώτη τους επιλογή. Σύμφωνα με στοιχεία του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης, από τον Ιανουάριο του 2015 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2016 έχουν καταγραφεί στην Ελλάδα 1.034.017 αφίξεις προσώπων που στην πλειονότητά τους αιτούνται διεθνούς προστασίας, εκ των οποίων μόνο οι 176.654 σημειώθηκαν το 2016.

Πριν προχωρήσουμε, κρίνεται χρήσιμη η εννοιολογική απόδοση των όρων «πρόσφυγας» και «αιτών άσυλο», λόγω της συχνής αναφοράς σε αυτές στο παρόν κείμενο. Σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967, πρόσφυγας είναι όποιος «έχοντας βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή πολιτικών πεποιθήσεων βρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την ιθαγένεια και δεν μπορεί ή, εξαιτίας του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να λαμβάνει την προστασία αυτής · ή όποιος μη έχοντας καμία ιθαγένεια και ευρισκόμενος εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του εξαιτίας τέτοιων γεγονότων, δεν μπορεί ή, εξαιτίας του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτή». Ο όρος «αιτών άσυλο» ή «αιτών διεθνή προστασία» αποδίδεται σε όποιον ζητάει από τις αρχές του κράτους προς το οποίο προσφεύγει, στο εξής κράτος υποδοχής, να αναγνωριστεί πρόσφυγας και χαρακτηρίζεται έτσι μέχρι τη στιγμή της έκδοσης οριστικής απόφασης επί του αιτήματός του.

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά των σύγχρονων προσφυγικών ροών, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί τα τελευταία δύο χρόνια, είναι ότι μεγάλο ποσοστό του προσφυγικού πληθυσμού είναι παιδιά. Αθροιστικά, το 2015, το 55% του συνολικού αριθμού των αφίξεων στην Ελλάδα ήταν άνδρες, το 17% γυναίκες και το 28% παιδιά (Σπυροπούλου & Χριστόπουλος, 2016:22). Ένα σημαντικό μέρος των παιδιών προσφύγων είναι ασυνόδευτοι ανήλικοι· με τον όρο ασυνόδευτος ανήλικος χαρακτηρίζεται, σύμφωνα με το αρ. 1 του Π.Δ. 220/2007, κάθε παιδί ηλικίας μικρότερης των 18 ετών, το οποίο δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια ή την ιθαγένεια άλλου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και είτε διέρχεται τα ελληνικά σύνορα χωρίς να συνοδεύεται από κάποιον γονέα ή άλλον ενήλικα που να αναλαμβάνει ενώπιον των αρχών την ευθύνη για την επιμέλειά του, είτε αφήνεται ασυνόδευτο - υπό την παραπάνω έννοια - μετά την είσοδό του στην ελληνική επικράτεια.

Για την πρόσβαση στην εκπαίδευση των ασυνόδευτων ανηλίκων δεν υπάρχει στην ελληνική νομοθεσία κάποια ειδική πρόβλεψη, αλλά εφαρμόζονται οι γενικές διατάξεις που ρυθμίζουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση των αλλοδαπών παιδιών που διαμένουν στην Ελλάδα. Έτσι, σύμφωνα με το αρ. 72 παρ. 3 του ν. 3386/2005, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι υπάγονται στις διατάξεις της υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης και δικαιούνται να εγγραφούν στο σχολείο ακόμη και αν δεν έχουν τα απαραίτητα δικαιολογητικά έγγραφα ή δεν έχει ακόμα ρυθμιστεί το καθεστώς νόμιμης διαμονής τους. Η παρούσα εργασία επιχειρεί να συμβάλει στη μελέτη γύρω από την παρουσία των ασυνόδευτων ανηλίκων στις ελληνικές σχολικές αίθουσες. Διερευνάται εάν και με ποιο τρόπο το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα εξασφαλίζει το δικαίωμα στην εκπαίδευση των ασυνόδευτων ανηλίκων και εάν δημιουργούνται ικανές προϋποθέσεις κοινωνικής ένταξης για αυτούς.

Το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας παρουσιάζει τις έννοιες που δομούν τη συλλογιστική της διεξαχθείσας έρευνας και απαρτίζεται από τέσσερα μέρη. Το πρώτο μέρος, με τίτλο «Παιδική ηλικία και αναγκαστική μετανάστευση», αναδεικνύει κάποια από τα ζητήματα που ανακύπτουν από τη συνύπαρξη της ανηλικότητας και της προσφυγικής ιδιότητας σε ένα πρόσωπο, αυτό του παιδιού πρόσφυγα. Το δεύτερο μέρος, με τίτλο «Ετερότητα και δικαιώματα. Το δικαίωμα

στην εκπαίδευση», εστιάζει στον αντιφατικό χαρακτήρα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην επιλεκτική προστασία τους υπέρ αποκλειστικά όσων αναγνωρίζονται ως πολίτες και μέλη της κοινότητας· ειδική αναφορά γίνεται στο δικαίωμα στην εκπαίδευση και στην καθολικότητά του σε περιπτώσεις όπου ο μαθητικός πληθυσμός δεν είναι ομοιόμορφος. Το τρίτο μέρος του θεωρητικού πλαισίου με τίτλο «Η ιδιότητα του πρόσφυγα και οι διαστάσεις του ανήκειν», αναφέρεται στον διπλό αποκλεισμό του πρόσφυγα από την κοινότητα και προσεγγίζει την έννοια της συμπερίληψης. Το τέταρτο μέρος, με τίτλο «Η παρουσία ασυνόδευτων ανηλίκων στο ελληνικό κράτος σήμερα», παραθέτει πληροφορίες για τους ασυνόδευτους ανήλικους που διαμένουν σήμερα στην Ελλάδα και περιγράφει τις συνθήκες υπό τις οποίες αυτοί διαβιούν και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν.

Όσον αφορά τη μεθοδολογία που ακολουθείται για τη διεξαγωγή του ερευνητικού σκέλους της εργασίας, υιοθετείται ο συνδυασμός ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας μέσω της χρήσης ερωτηματολογίων και ημιδομημένων συνεντεύξεων. Ως υποκείμενα της έρευνας ορίζονται οι δάσκαλοι των ασυνόδευτων ανηλίκων και οι κοινωνικοί λειτουργοί των ξενώνων στους οποίους αυτοί διαμένουν. Κατόπιν, ακολουθεί η παράθεση των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν από τα ερωτηματολόγια και η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις. Η ανάλυση των δεδομένων των συνεντεύξεων κατηγοριοποιείται σε δύο μέρη τα οποία με τη σειρά τους διακλαδώνονται σε επιμέρους ενότητες· οι δύο βασικές κατηγορίες ανάλυσης που διαμορφώνονται έχουν τίτλο «εκπαιδευτικές πολιτικές και διδακτικές πρακτικές» και «προοπτικές ένταξης και κωλύματα».

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να συμβάλει στη μελέτη γύρω από τις δυνατότητες κοινωνικής ένταξης των ασυνόδευτων ανηλίκων μέσω της εκπαίδευσης, ένα ζήτημα που δεν έχει μελετηθεί επαρκώς, μολονότι η παρουσία ασυνόδευτων παιδιών στην Ελλάδα δεν είναι αποτέλεσμα των αυξημένων προσφυγικών ροών της τελευταίας διετίας, αλλά, αντιθέτως, προϋπάρχει αυτών, απλώς σε μικρότερη κλίμακα. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι η συγκεκριμένη εργασία γράφεται σε μια συγκυρία ρευστή, που διέπεται από αλλεπάλληλες εξελίξεις τόσο σε εθνικό, αλλά, ακόμη περισσότερο, σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, γεγονός που συνεπάγεται εν πολλοίς την ανάγκη διαρκούς επικαιροποίησής της.

1.1. Παιδική ηλικία και αναγκαστική μετανάστευση

Σε έκθεσή της η UNICEF (Σεπτέμβριος, 2016) επισημαίνει ότι τα παιδιά καταλαμβάνουν περίπου το μισό του συνολικού προσφυγικού πληθυσμού παγκοσμίως, μολονότι αριθμούν λιγότερο του 1/3 του παγκόσμιου πληθυσμού εν γένει. Συγκεκριμένα, κατά το χρόνο δημοσίευσης της έκθεσης, 50.000.000 παιδιά παγκοσμίως είτε έχουν μεταναστεύσει σε άλλη χώρα, είτε έχουν υποβληθεί σε αναγκαστική εσωτερική μετανάστευση.

Ένα παιδί αιτών άσυλο ή πρόσφυγας συνδυάζει παράλληλα δύο ιδιότητες που επηρεάζουν την κοινωνική του ένταξη στο κράτος υποδοχής. Αντικείμενο συζητήσεων είναι το εάν ένα παιδί πρόσφυγας είναι πρωτίστως πρόσφυγας και δευτερευόντως παιδί ή ισχύει το αντίστροφο. Η επικράτηση της μιας ιδιότητας έναντι της άλλης παίζει καθοριστικό ρόλο αναφορικά με τα δικαιώματα που δεσμεύεται να κατοχυρώσει το κράτος υποδοχής απέναντί του (Pinson, Arnot & Candappa, 2009:2).

Οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο στερούμενοι της ιθαγένειας του κράτους προς το οποίο προσφεύγουν, τυγχάνουν απλώς μιας περιστασιακής και προσωρινού χαρακτήρα πρόσβασης στα κοινωνικά αγαθά. Ωστόσο, τα παιδιά που είναι πρόσφυγες ή αιτούντες άσυλο προστατεύονται από τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του 1989 η οποία υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα κράτη να διασφαλίζουν ότι κάθε παιδί που βρίσκεται στην επικράτειά τους απολαμβάνει ένα ελάχιστο επίπεδο κρατικής μέριμνας ανεξάρτητα από το καθεστώς διαμονής του ίδιου ή των γονιών του. Ειδικότερα, στο υπ' αρ. 21 άρθρο της Σύμβασης προβλέπεται ότι τα συμβαλλόμενα μέρη δεσμεύονται να λαμβάνουν μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών που διαμένουν στο έδαφός τους και είναι αιτούντες άσυλο ή αναγνωρισμένοι πρόσφυγες (Μπουρλογιάννη & Πετρουλά, 2003:219). Επομένως, ανεξάρτητα από το καθεστώς νόμιμης ή μόνιμης διαμονής των ίδιων ή των γονιών τους, τα παιδιά πρόσφυγες ή αιτούντες άσυλο είναι φορείς δικαιωμάτων ως παιδιά. Μεταξύ αυτών των δικαιωμάτων είναι και το καθολικό

δικαίωμα στην εκπαίδευση που υποχρεώνει τα κράτη να εντάξουν αυτά τα παιδιά ως μαθητές στο εκπαιδευτικό τους σύστημα.

Εκτός των παραπάνω, η συνύπαρξη σε ένα πρόσωπο της ιδιότητας του πρόσφυγα και αυτής του παιδιού δημιουργεί, πλέον των νομικών ζητημάτων, θέματα αναφορικά με τη διπλή ευαλωτότητα των ατόμων αυτών. Η πλειονότητα των νέων που αναγκάζονται να διασχίσουν τα σύνορα προς αναζήτηση ασφαλών συνθηκών διαβίωσης έχουν βιώσει τραυματικές εμπειρίες όχι μόνο πριν φύγουν από την πατρίδα τους, αλλά και κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους ή ακόμα και αφού φτάσουν στη χώρα υποδοχής. Οι εμπειρίες αυτές περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την απώλεια οικείων προσώπων, την εκμετάλλευση, την αποστέρηση και τη φυσική, συναισθηματική ή σεξουαλική κακοποίηση. Οι κίνδυνοι, και συνακόλουθα οι τραυματικές εμπειρίες, είναι βέβαιοι μεγαλύτεροι για όσα παιδιά ταξιδεύουν μόνα τους, είτε επειδή έτσι αποφάσισε η οικογένειά τους, είτε επειδή έχασαν την οικογένειά τους στη χώρα προέλευσης ή στην πορεία προς τη χώρα υποδοχής, καθώς κινδυνεύουν να γίνουν θύματα κυκλωμάτων εμπορίας ανθρώπων. Για τους Freud και Burlingham (1943), ο χωρισμός από τους γονείς δημιουργεί μεγαλύτερο άγχος σε ένα παιδί από ότι η έκθεσή του σε έκρηξη βόμβας (Rutter, 2006:41).

Για τους Boyden και Ryder (1996) και τον Crisp (2002) το σχολείο οργανώνει και προσδίδει κανονικότητα στις ζωές των παιδιών, ενώ αναγνωρίζεται ως προστατευτικός παράγοντας για την ψυχολογία τους. Για τους έφηβους, ιδιαίτερα για τα αγόρια, η παρακολούθηση μαθημάτων στο σχολείο μπορεί να διώξει τον φόβο αναγκαστικής στράτευσης που αισθάνονται ακόμα να τους πιέζει και ας έχουν απομακρυνθεί από το πεδίο μάχης (στο ίδιο, σελ.47).

1.2. Ετερότητα και δικαιώματα. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση

Παρά τα διεθνή κείμενα που διακηρύσσουν την οικουμενικότητα και τον αναπαλλοτρίωτο χαρακτήρα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η ιστορική τους εξέλιξη την τελευταία πενήκονταετία και η κατ' επίφαση επίκλησή τους από τα δυτικά κράτη σε βάρος των υπολοίπων αναδεικνύουν τον αντιφατικό τους χαρακτήρα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των πολυάριθμων στρατιωτικών παρεμβάσεων που πραγματοποιούνται εδώ και δεκαετίες από τις δυτικές κοινωνίες στο εσωτερικό άλλων κρατών με την προσχηματική επίκληση της παραβίασης από μέρους των τελευταίων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των πολιτών τους. Στο πλαίσιο, δηλαδή, ενός «ηθικού ιμπεριαλισμού», όπως τον χαρακτηρίζει ο Ignatieff, πραγματοποιούνται στρατιωτικές παρεμβάσεις που έχουν ως αποτέλεσμα μαζικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καλυμμένες από έναν «ανθρωπιστικό μανδύα» (Πανταζής, 2009:62).

Ιστορικά, την ίδια περίοδο που τα ανθρώπινα δικαιώματα έρχονται στο προσκήνιο, αναδύεται και η εθνική κυριαρχία του έθνους κράτους το οποίο εκ προοιμίου οριοθετείται στο πλαίσιο του αποκλεισμού των άλλων λαών. Στο νεωτερικό δίκαιο, η διάκριση μεταξύ ανθρώπου και πολίτη αποτελεί ρυθμιστικό παράγοντα, καθώς θέτει τα κριτήρια για την αναγνώριση δικαιωμάτων. Η ιδιότητα του πολίτη εισάγει πλεονεκτήματα υπέρ όσων ανήκουν στο έθνος κράτος και εξαιρεί από αυτά τους υπόλοιπους. Ο πολίτης, δηλαδή, έχει δικαιώματα στο μέτρο που ανήκει στο κράτος, ενώ ο αλλοδαπός ο οποίος δεν ανήκει στο κράτος δεν είναι πολίτης, δεν απολαμβάνει τα προνόμια του πολίτη και υποβιβάζεται σε κατώτερο όν (Δουζίνας, 2006:155). Για τον Bernstein, η ιδιότητα του πολίτη βρίσκεται ανάμεσα σε δύο αφηρημένες έννοιες· από τη μία μεριά βρίσκεται η αφηρημένη ιδιότητα της προσωπικής ταυτότητας του ανθρώπου και από την άλλη βρίσκεται η αφηρημένη παγκοσμιότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο ρόλος της ιδιότητας του πολίτη μεταξύ των δύο παραπάνω εννοιών είναι μεσολαβητικός. Μόνο όσοι ανήκουν στην κοινότητα έχουν δικαιώματα· έτσι, οι απάτριδες και οι πρόσφυγες αποκλείονται από την κοινότητα και μαζί με αυτήν από τα ανθρώπινα δικαιώματα (Στο ίδιο, σελ. 156).

Σύμφωνα με τον Agamben, από μόνη της η ιδιότητα του ανθρώπου δεν αρκεί για να επιτρέψει σε κάθε άτομο να έχει πρόσβαση στα δικαιώματα που κατοχυρώνονται από τις διεθνείς διακηρύξεις. Για την Benhabib και την Arendt, η αναγνώριση του δικαιώματος στα δικαιώματα ή του δικαιώματος κάθε ατόμου να ανήκει στην ανθρωπότητα προϋποθέτει την αποδοχή του ατόμου ως μέλους μιας κοινότητας και ως εκ τούτου όποιος δεν ανήκει στην ομάδα, δεν δικαιούται να διεκδικήσει δικαιώματα. Η Arendt επισημαίνει πως, αν και τα κείμενα του 18^{ου} αιώνα που ακολουθούν τη γαλλική επανάσταση εξαρτούν την κατοχή δικαιωμάτων από μόνη την ανθρώπινη φύση, υπάρχει ένα δικαίωμα στα δικαιώματα που συνεπάγεται το δικαίωμα σε μια αυστηρά καθορισμένη ζωή και εάν αυτό κανείς το απολέσει, δεν μπορεί να το ανακτήσει πια (Πανταζής, 2009:148).

Σύμφωνα με τον Δουζίνα, ο χαρακτηρισμός του ξένου νοηματοδοτεί την ύπαρξη του έθνους κράτους, όπως ο «άλλος» νοηματοδοτεί την ατομική ταυτότητα. Στη σύγχρονη μετανεωτερική και παγκοσμιοποιημένη εποχή, οι πρόσφυγες έχουν αντικαταστήσει τους ξένους και αποτελούν την κύρια κατηγορία ετερότητας. Η έλευση του πρόσφυγα απειλεί να κλονίσει την ακεραιότητα της εθνικής κυριαρχίας και της ατομικής ταυτότητας. Το υποκείμενο των οικουμενικών διακηρύξεων αποκτά την ανθρώπινη φύση του, που τον αναγνωρίζει ως φορέα δικαιωμάτων, μέσω της απόκτησης πολιτικών δικαιωμάτων τα οποία χορηγεί το εθνικό δίκαιο. Κατ' επέκταση, το εθνικό δίκαιο είναι αυτό που ορίζει ποιοι θα είναι αυτοί που θα αποκλειστούν από τα πολιτικά δικαιώματα και θα απολέσουν έτσι την ευκαιρία να μετέχουν της ανθρώπινης φύσης, ποιοι θα είναι πρόσφυγες, ποιοι θα είναι αλλοδαποί. Ανάμεσα στην ανθρώπινη φύση και στην πολιτική κοινότητα βρίσκεται ο πρόσφυγας: το γεγονός ότι έχει εγκαταλείψει την κοινότητά του και βρίσκεται χωρίς κοινότητα σε ένα άλλο κράτος, τον καθιστά τον απόλυτο άλλο. Το καθεστώς του πρόσφυγα και η συνακόλουθη στέρηση δικαιωμάτων δεν είναι αποτέλεσμα κάποιας δικής του ενέργειας, αλλά απόρροια της ολοσχερούς απώλειας κοινότητας και της νομικής προστασίας που αυτή εγγυάται. Η απώλεια αυτή χαρακτηρίζεται ολοσχερής επειδή οι πρόσφυγες όχι απλώς έχουν εκπέσει της δικής τους κοινότητας, αλλά ακόμη αδυνατούν να βρουν νέα, καθώς κρατούνται εκτός των ορίων των άλλων κοινοτήτων (Δουζίνας, 2006:201-202).

Για τον Burke και τους κοινοτιστές, την προστασία των δικαιωμάτων μπορεί να εγγυηθεί αποκλειστικά το εθνικό δίκαιο· στο βαθμό που τίποτα δεν εξαιρείται από την κρατική κυριαρχία, οι πρόσφυγες, μη έχοντας κράτος να υπερασπίζεται τα δικαιώματά τους βρίσκονται ανάμεσα σε όσους δεν αντιπροσωπεύονται (Στο ίδιο, σελ. 203).

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού του 1989 ρυθμίζει την υποχρέωση κάθε συμβαλλόμενου κράτους να προστατεύει και να προωθεί τα δικαιώματα των παιδιών. Η Σύμβαση με την ιστορικά ευρύτερη αποδοχή από την παγκόσμια κοινότητα καινοτομεί σε σχέση με προγενέστερα κείμενα καθώς αναγνωρίζει το παιδί ως υποκείμενο δικαιωμάτων, που συμμετέχει ενεργά στην κοινωνία, καθορίζεται από την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και απολαμβάνει τα δικά του δικαιώματα, και όχι ως αντικείμενο προστασίας (Pinson, Arnot & Candappa, 2010:2). Το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση κατοχυρώνεται στα αρ. 28 και 29 της Σύμβασης, όπου προβλέπεται μεταξύ άλλων η υποχρεωτική και δωρεάν εκπαίδευση για κάθε παιδί και το δικαίωμα του παιδιού για σεβασμό και αξιοπρέπεια.

Ωστόσο, η θεσμική κατοχύρωση του καθολικού δικαιώματος στην εκπαίδευση παραβλέπει το γεγονός ότι αυτή δεν λειτουργεί χωριστά από το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο υπάγεται και υπό αυτή τη θέση αναπαράγει τις κοινωνικές ανισότητες. Σύμφωνα με την Gamarnikow, το οικουμενικά κατοχυρωμένο δικαίωμα στην εκπαίδευση αγνοεί τις υφιστάμενες ανισότητες και προωθεί απλώς μια πιο «δίκαιη» κατανομή των διαφορών (Ανδρούσου & Ασκούνη, 2009:131). Ο ενοποιητικός και ομοιόμορφος χαρακτήρας της παρεχόμενης εκπαίδευσης που προάγει την τυπική ισότητα, συνεπάγεται την ουσιαστική ανισότητα μεταξύ των μαθητών όταν αυτοί παρουσιάζουν διαφορές πολιτισμικές ή κοινωνικές (Στο ίδιο, σελ.20).

Περιορισμό των ανθρώπινων δικαιωμάτων, συγκεκριμένα του δικαιώματος στην εκπαίδευση και στη θρησκευτική ελευθερία, αποτελεί για τον Παπαϊωάννου ο εθνοκεντρικός προσανατολισμός του ελληνικού σχολείου και ο ομολογιακός χαρακτήρας του μαθήματος των θρησκευτικών (Ανδρούσου & Ασκούνη, ό.π., σελ.

15). Παρά το γεγονός ότι στα σύγχρονα αναλυτικά προγράμματα υιοθετείται η ρητορική του διαπολιτισμικού χαρακτήρα της εκπαίδευσης, το ελληνικό σχολείο εξακολουθεί να εστιάζει στην ομοιογένεια και στην αφομοίωση της διαφοράς, όπως προκύπτει από το περιεχόμενο της γνώσης που μεταδίδει και τα προγράμματά του.

1.3. Η ιδιότητα του πρόσφυγα και οι διαστάσεις του ανήκειν

Οι πρόσφυγες αφενός δεν διαθέτουν την ιθαγένεια του κράτους υποδοχής και αφετέρου κατέχουν την ιθαγένεια ενός κράτους εντός του οποίου υφίστανται δίωξη ή κινδυνεύουν να υποστούν και για αυτό το εγκαταλείπουν. Αυτή η εύθραυστη και ακαθόριστη ταυτότητά τους σε συνδυασμό με τη ετερότητά τους τούς θέτει «εκτός τόπου». Χωρίς ταυτότητα, απάτριδες και απόλιδες, οι πρόσφυγες δεν αποτελούν μέρη καμίας κοινότητας και «εκτοπισμένοι» καλούνται να αντιμετωπίσουν ζητήματα σχετικά με τη συμμετοχή, την ιθαγένεια, το ανήκειν.

Η έννοια του ανήκειν υποδηλώνει τον συναισθηματικό δεσμό και την αφοσίωση προς μία ομάδα μέσα στην οποία κάποιος νιώθει ασφάλεια, σεβασμό και αναγνώριση. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Bell, εκφράζει την ανάγκη κάποιου να βρει μία ταυτότητα και να «τοποθετήσει» τον εαυτό του φιλοσοφικά, πολιτικά και ψυχολογικά (Bell, 1999:2). Άνθρωποι που μοιράζονται κοινές ιστορίες δημιουργούν κοινότητες και μέσα σε αυτές αποκτούν ταυτότητα και μια επιθυμητή αίσθηση του ανήκειν. Για την Butler, κανείς δεν ανήκει οντολογικά σε ένα κόσμο ή σε μία ομάδα εν γένει, καθώς η ταυτότητα είναι αποτέλεσμα που επιτελεστικά παράγεται (στο ίδιο, σελ.3).

Εκτός από την ταυτότητα, η έννοια του ανήκειν είναι στενά συνδεδεμένη με την «κατασκευή» της διαφοράς, τον κοινωνικό αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση. Το ανήκειν προϋποθέτει την συνύπαρξη δύο περιστάσεων, από τη μία μεριά, δηλαδή, την επιθυμία κάποιου να γίνει μέλος μιας ομάδας και από την άλλη την αποδοχή από τα υφιστάμενα μέλη της συμμετοχής του σε αυτήν (Pinson, Arnot & Candarra, 2010:6). Σύμφωνα με την Benhabib, οι ομάδες οριοθετούνται η μία από την άλλη και τροφοδοτούνται αφενός από την πίστη στην κοινότητα και αφετέρου από την πίστη στη διαφορά τους, ενώ τα μέλη τους διακρίνονται σε δύο τεχνητές κατηγορίες, στους συμπεριλαμβανόμενους και στους αποκλεισμένους. Τα κριτήρια για να συμπεριληφθεί κάποιος στην ομάδα είναι αυστηρά και συνδέονται με το «είναι» κάθε ανθρώπου και όχι με το «πράττειν» (Πανταζής, 2009:150). Μία ακόμα διάσταση της έννοιας του ανήκειν είναι, σύμφωνα με την Probyn, η διάρκειά του, η

οποία αυξάνει τον συναισθηματικό δεσμό του ατόμου με την ομάδα στην οποία ανήκει και επιτρέπει στην τελευταία να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητάς του (Bell, 1999:1).

Σύμφωνα με τον Baker, ενώ κάθε επιτυχώς προσαρμοσμένο άτομο σε ένα μέρος περιβάλλεται από ένα δίκτυο σχέσεων, αυτό το οποίο επιτελεί η ξενιτιά είναι την αποκοπή του ατόμου από αυτό το δίκτυο. Προτείνει, λοιπόν, ως βασική μέριμνα του κράτους υποδοχής την προσπάθεια ανακατασκευής ανάλογων δεσμών προς το δίκτυο και επισημαίνει τον ενισχυτικό ρόλο που μπορεί να παίξει το σχολείο στην δημιουργία νέων φιλικών σχέσεων για τα παιδιά πρόσφυγες (Rutter, 2006:39).

Οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες κάποιος θεωρείται ότι αξίζει και του επιτρέπεται να ανήκει σε μια κοινότητα εν αντιθέσει με κάποιον άλλον ο οποίος δεν αξίζει και αποκλείεται από αυτήν αντανακλούν τις διαστάσεις του ανήκειν που γίνονται εμφανείς και στο εκπαιδευτικό σύστημα ενός κράτους. Το σχολείο είναι παραδοσιακά ο χώρος όπου ο μαθητής αναπτύσσει τις κοινωνικές του δεξιότητες και αντιλαμβάνεται ότι είναι μέρος μιας ευρύτερης κοινωνίας με τους δικούς της κανόνες και τα δικά της χαρακτηριστικά. Στο μέτρο που ένα παιδί πρόσφυγας δεν είναι εξ αρχής μέλος της κοινωνίας του κράτους υποδοχής, μέσω της σχολικής τάξης του δίνεται η ευκαιρία να γίνει μέλος της. Η ένταξη των παιδιών προσφύγων στο σχολείο μας διδάσκει αρκετά σχετικά με τις προτεραιότητες του εκπαιδευτικού συστήματος ενός κράτους και τις κοινωνικές του αξίες. Η παρουσία αυτών των παιδιών, που αρχικά είναι «εκτός τόπου», στις σχολικές αίθουσες δοκιμάζει την ευελιξία και την ετοιμότητα των εκπαιδευτικών, αλλά και την αποτελεσματικότητα και την καθολικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος εν γένει.

1.4. Η παρουσία των ασυνόδευτων ανηλίκων στο ελληνικό κράτος σήμερα

Δεδομένου ότι δεν υπάρχει κάποια επίσημη καταγραφή του συνόλου των ασυνόδευτων ανηλίκων που βρίσκονται στην Ελλάδα, μια σχετική προσέγγιση του αριθμού τους γίνεται μέσω του ετήσιου απολογισμού των αιτημάτων εύρεσης στέγης που δημοσιεύει κάθε χρόνο το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Σύμφωνα με αυτόν, το 2015, υποβλήθηκαν από τις αρχές και από μη κυβερνητικές οργανώσεις 2.248 αιτήματα εύρεσης στέγης για ασυνόδευτους ανήλικους. Στην περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων, η αποστολή αιτήματος στέγασης προς το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα και λαμβάνει χώρα τις περισσότερες φορές κατά την καταγραφή του αιτήματος ασύλου του παιδιού ενώπιον της εκάστοτε Υπηρεσίας Ασύλου. Ωστόσο, αυτός ο αριθμός δεν μπορεί να είναι απολύτως αντιπροσωπευτικός του πραγματικού αριθμού των ασυνόδευτων ανηλίκων αν αναλογιστεί κανείς τον σημαντικό αριθμό παιδιών που είτε δηλώνουν ψευδή στοιχεία ως προς την ηλικία τους προκειμένου να συνεχίσουν απερίσπαστα το ταξίδι τους προς την Ευρώπη χωρίς να υπαχθούν σε οποιοδήποτε προστατευτικό καθεστώς που θα τα καθυστερήσει από τον στόχο τους, είτε καταχωρούνται εσφαλμένα ως ενήλικες από τις αστυνομικές αρχές ύστερα από την υποβολή τους στην ευρύτατα αποδοκιμασμένη και κατά γενική ομολογία ελλιπή διαδικασία ταυτοποίησης της ανηλικότητας που λαμβάνει χώρα στα κέντρα υποδοχής και ταυτοποίησης. Το ίδιο το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης αναφέρει άλλωστε στο προοίμιο του ετήσιου απολογισμού του για το 2015 ότι ο συνολικός αριθμός των 2.248 ασυνόδευτων ανηλίκων για το 2015 είναι σχεδόν ίδιος με τον αντίστοιχο αριθμό για το 2014 (2.390), παρότι ο συνολικός αριθμός των νεοεισερχόμενων προσφύγων το 2015 υπήρξε ενδεκαπλάσιος από τον αντίστοιχο του προηγούμενου έτους. Την αριθμητική αυτή ανακολουθία, η υπηρεσία αποδίδει ρητά στην ελλιπή διαδικασία καταγραφής και ταυτοποίησης των ανηλίκων (ΕΚΚΑ, 2015:1).

Από το σύνολο των 2.248 ασυνόδευτων ανηλίκων, το 95,86% ήταν αγόρια και μόλις το 4,14% κορίτσια, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των παιδιών ήταν ηλικίας μεγαλύτερης των 12 ετών, καθώς μόλις το 5,68% είχαν ηλικία μικρότερη των 12

ετών. Όσον αφορά την καταγωγή τους, το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών προερχόταν από το Αφγανιστάν και τη Συρία. Συγκεκριμένα, το 35,63% των παιδιών ήταν αφγανικής καταγωγής, το 27,18% συριακής και το 11,08% πακιστανικής.

Ελλείπει δημοσίευσης μέχρι στιγμής (Ιανουάριος, 2017) από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης του ετήσιου απολογισμού αιτημάτων στέγασης ασυνόδευτων ανηλίκων για το 2016, δεν υπάρχει άλλη επίσημη καταγραφή του συνολικού αριθμού των ασυνόδευτων ανηλίκων που διέμειναν στην Ελλάδα τη χρονιά αυτή. Η διεθνής οργάνωση “Human Rights Watch”, στην έκθεσή της με τίτλο «Γιατί με Κρατάτε Εδώ», αναφέρει ότι το πρώτο επτάμηνο του 2016 καταγράφηκαν από τις ελληνικές αρχές 3.300 ασυνόδευτοι ανήλικοι (σελ. 1).

Μεταξύ των ασυνόδευτων ανηλίκων υπάρχουν παιδιά που αναγκάστηκαν να ταξιδέψουν μόνα προς την Ευρώπη είτε επειδή έχασαν τους γονείς τους πριν φύγουν από τη χώρα καταγωγής τους, είτε επειδή αυτό συνέβη κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους. Υπάρχουν, όμως, και περιπτώσεις ασυνόδευτων παιδιών που η οικογένειά τους ήταν εκείνη που αποφάσισε να ταξιδέψουν μόνα τους προς την Ευρώπη με απώτερο σκοπό την μελλοντική συνένωση ολόκληρης της οικογένειας. Αποτελεί συνήθη πρακτική το να ξεκινάει πρώτος το ταξίδι του προς την Ευρώπη ένας ασυνόδευτος ανήλικος ώστε, αφού φτάσει στον προορισμό του, να αποτελέσει έτσι ελκτικό μηχανισμό για τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς του μέσω της προβλεπόμενης από τον Ευρωπαϊκό Κανονισμό «Δουβλίνο III» διαδικασίας της οικογενειακής επανένωσης. Για την «αποστολή» αυτή επιλέγεται τις περισσότερες φορές ο μεγαλύτερος σε ηλικία ανήλικος υιός της οικογένειας επειδή θεωρείται ότι θα είναι ικανός να αντιμετωπίσει τους κινδύνους της διαδρομής, όπως επιβεβαιώνει και η σύνθεση του πληθυσμού των ασυνόδευτων ανηλίκων που στην πλεινότητά του αποτελείται από αγόρια εφηβικής ηλικίας (βλ. *ανωτέρω*).

Σε κάθε περίπτωση, επιδιωκόμενος στόχος των ασυνόδευτων ανηλίκων, όπως βέβαια και του συνόλου του προσφυγικού πληθυσμού, είναι να φτάσουν στην Ευρώπη και συγκεκριμένα σε χώρες οικονομικά ευημερείς, όπως η Γερμανία, η Γαλλία, η Αυστρία και οι Σκανδιναβικές χώρες. Για τον λόγο αυτό, οι περισσότεροι ασυνόδευτοι ανήλικοι που βρίσκονται στην Ελλάδα υποβάλλουν αίτημα

οικογενειακής επανένωσης με κάποιο κοντινό συγγενικό πρόσωπο που βρίσκεται σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα ή ζητούν να υπαχθούν στο πρόγραμμα μετεγκατάστασης που προβλέπει τη δυνατότητα υποβολής αιτήματος ασύλου σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα διαφορετική από αυτή της πρώτης χώρας εισόδου στην Ευρώπη. Ωστόσο, για να γίνει δεκτός ένας ασυνόδευτος ανήλικος σε μία από τις παραπάνω διαδικασίες θα πρέπει να πληροί τις προβλεπόμενες προϋποθέσεις, ήτοι στην περίπτωση της οικογενειακής επανένωσης να τεκμηριώνεται πρωτίστως ο συγγενικός δεσμός, ενώ στην περίπτωση του προγράμματος μετεγκατάστασης να έχει την ιθαγένεια μιας από τις περιοριστικά απαριθμημένες χώρες (Συρία, Ιράκ, Ερυθραία) και να έχει μπει στην Ελλάδα πριν την έναρξη ισχύος της Κοινής Δήλωσης Ευρώπης – Τουρκίας, δηλαδή πριν τις 20 Μαρτίου 2016. Όσοι ασυνόδευτοι ανήλικοι δεν υπάγονται σε καμία από τις παραπάνω διαδικασίες είτε ζητούν να εξετασθεί το αίτημα ασύλου τους από την Ελλάδα, είτε επιλέγουν να πληρώσουν κυκλώματα διακινητών ελπίζοντας ότι θα φτάσουν παράτυπα στις χώρες στόχους. Άλλωστε, η αναστολή των διατάξεων του Κανονισμού «Δουβλίνο II» για την Ελλάδα μετά την καταδικαστική απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 2010 στην υπόθεση «M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας» δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη της Ε.Ε. να επιστρέφουν στην Ελλάδα, και ως είναι η χώρα πρώτης εισόδου τους, όσους πρόσφυγες βρεθούν παράτυπα στο έδαφός τους (Ε.Δ.Δ.Α, 2010:142-144). Το γεγονός αυτό εν τοις πράγμασι σημαίνει ότι ακόμα και αν ένας ασυνόδευτος ανήλικος φτάσει παράτυπα σε μια άλλη ευρωπαϊκή χώρα, θα εξετασθεί εκεί το αίτημα ασύλου του, στο μέτρο που λόγω της παραπάνω καταδικαστικής απόφασης δεν επιτρέπονται οι επιστροφές αιτούντων άσυλο προς την Ελλάδα. Αυτό ωθεί τους ασυνόδευτους ανήλικους να ακολουθήσουν τα κυκλώματα παράνομης διακίνησης ανθρώπων, παραβλέποντας τους κινδύνους που αυτά ελλοχεύουν.

Για τους ασυνόδευτους ανήλικους προβλέπονται μια σειρά προστατευτικές διατάξεις για όσο χρόνο διαμένουν στην Ελλάδα· συγκεκριμένα προβλέπεται μεταξύ άλλων η παραμονή τους για ανθρωπιστικούς λόγους στη χώρα μέχρι την ενηλικίωσή τους ανεξάρτητα από την έκβαση του αιτήματος ασύλου τους, η προτεραιοποίησή τους καθόλη τη διαδικασία ασύλου, η διαμονή τους σε ειδικούς

χώρους φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων και η ανάθεση της προσωρινής τους επιμέλειας στον Εισαγγελέα Ανηλίκων.

Παρά τις προστατευτικές διατάξεις, όμως, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι αντιμετωπίζουν αρκετές δυσκολίες κατά την παραμονή τους στην Ελλάδα. Κατ' αρχάς, ξεκινώντας με το θέμα της ελλιπούς ταυτοποίησης της ανηλικότητας, σημαντικός αριθμός ασυνόδευτων ανηλίκων που διασχίζουν τα σύνορα της Ελλάδας καταγράφονται συστηματικά και εσφαλμένα ως ενήλικες (AIDA, 2015:69). Σε έκθεσή της, η μη κυβερνητική οργάνωση «Γιατροί του Κόσμου» αναφέρει ότι για τους ανήλικους που στερούνται νομιμοποιητικών εγγράφων που να πιστοποιούν την ηλικία τους προβλέπεται από τη νομοθεσία για τη διαπίστωση της ηλικίας τους η διεξαγωγή οδοντιατρικών εξετάσεων και η λήψη ακτινογραφιών σε οστά του σώματος ώστε να υπολογιστεί η οστική ηλικία τους (ΚΥΑ υπ' αρ. 1982/2016). Συμπληρώνει, ωστόσο, τονίζοντας ότι το κοινό χαρακτηριστικό αυτών των εξετάσεων είναι ότι μπορούν να αποδώσουν μόνο κατά προσέγγιση την ηλικία του παιδιού, με περιθώριο σφάλματος που κυμαίνεται στα δύο χρόνια σε σχέση με την πραγματική ηλικία (Γιατροί του Κόσμου, 2016:2). Άρα, ακόμα και αν προβλέπεται από το νόμο η διαδικασία ταυτοποίησης της ανηλικότητας, αυτή αμφισβητείται ως προς την αξιοπιστία της, παρακωλύοντας έτσι τον εντοπισμό των ανηλίκων και στερώνοντας από αυτούς τα δικαιώματά τους. Ο Συνήγορος του Παιδιού, σε έκθεσή του για τα δικαιώματα των παιδιών που μετακινούνται, εκτιμά ότι για τη διαπίστωση της ανηλικότητας είναι απαραίτητη η ψυχο-κοινωνική εκτίμηση, ώστε να συμπληρώνει τις περιορισμένα αξιόπιστες ιατρικές εξετάσεις (Συνήγορος του Παιδιού, 2016:84).

Ένα δεύτερο σημαντικό ζήτημα που αντιμετωπίζουν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι για όσο χρόνο διαμένουν στην Ελλάδα είναι η ανεπάρκεια κατάλληλων δομών φιλοξενίας για αυτούς. Αν και μέσα στο 2016 οι θέσεις που προορίζονται για τη φιλοξενία ασυνόδευτων ανηλίκων πολλαπλασιάστηκαν, καθώς τον Μάρτιο του 2016 υπήρχαν 432 θέσεις φιλοξενίας ενώ τον Νοέμβριο του 2016 οι θέσεις αυτές έφτασαν τις 1.191, το πρόβλημα παραμένει μεγάλο και χιλιάδες παιδιά βρίσκονται στις λίστες αναμονής του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης αναμένοντας να αδειάσει μια θέση σε ξενώνα για αυτά (Ε.Κ.Κ.Α., 2016). Για όσο διάστημα τα

σύνορα της Ελλάδας με την ΠΓΔΜ ήταν ανοιχτά το ποσοστό πληρότητας στις δομές φιλοξενίας ήταν πολύ χαμηλό, καθώς ως τον Νοέμβριο του 2015 μεγάλο ποσοστό των παιδιών εγκατέλειπαν τους ξενώνες από την πρώτη κιόλας μέρα (Σπυροπούλου & Χριστόπουλος, 2016:61). Το σκηνικό αυτό, όμως, άλλαξε ριζικά μετά το κλείσιμο της βαλκανικής οδού κι έκτοτε υπάρχει 100% πληρότητα στους ξενώνες. Η έλλειψη δομών φιλοξενίας εκθέτει τους ασυνόδευτους ανήλικους σε πολλαπλούς κινδύνους καθώς αυτοί είτε διαμένουν μαζί με ενήλικες σε ανοιχτές δομές φιλοξενίας χωρίς να λαμβάνουν την κατάλληλη φροντίδα και προστασία, είτε κρατούνται από τις αστυνομικές αρχές σε συνθήκες προστατευτικής φύλαξης, σε προαναχωρησιακά κέντρα κράτησης και σε κλειστούς χώρους στα νησιά εν αναμονή της μεταφοράς τους σε ξενώνα φιλοξενίας. Στην έκθεση με τίτλο «Γιατί με Κρατάτε Εδώ;» της διεθνούς οργάνωσης “Human Rights Watch” καταδικάζεται η αυθαίρετη κράτηση των ασυνόδευτων παιδιών και γίνεται αναφορά στις ακατάλληλες συνθήκες κράτησης. Η έκθεση αναφέρεται μεταξύ άλλων σε ανθυγιεινές και εξευτελιστικές συνθήκες διαβίωσης, σε καταχρηστική διαμονή μαζί με ενήλικες, σε κακή συμπεριφορά των αστυνομικών αρχών, σε ανεπαρκή ιατρική, ψυχολογική και νομική συνδρομή και απουσία διερμηνέων. Η κράτηση των ανηλίκων πρέπει να λαμβάνει χώρα μόνο ως εναλλακτικό μέτρο προστασίας, όταν το επιτάσσει το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού και μόνο για ελάχιστο χρονικό διάστημα· στην έκθεση παρατίθενται παραδείγματα ασυνόδευτων ανηλίκων που βρίσκονταν υπό κράτηση ελλείψει δομής φιλοξενίας για περισσότερο από 45 ημέρες (Human Rights Watch, 2016:2-3). Σε σύγκριση με το 2015, το 2016 περιορίστηκε κατά 43% ο αριθμός των διοικητικά κρατούμενων ασυνόδευτων ανηλίκων στα προαναχωρησιακά κέντρα κράτησης σε όλη την Ελλάδα (Συνήγορος του Παιδιού, 2016:86).

Όσον αφορά την πρόσβαση των ασυνόδευτων ανηλίκων στα βασικά αγαθά, ο Συνήγορος του Παιδιού αναγνωρίζει ως κυριότερο περιοριστικό παράγοντα το νομοθετικό κενό που υπάρχει γύρω από τον θεσμό της επιτροπείας, καθώς οι ελλείψεις αυτού διατρέχουν όλα τα ζητήματα που αφορούν τη διασφάλιση των δικαιωμάτων τους (στο ίδιο, σελ. 83).

2.1. Το ερευνητικό ερώτημα

Η συγκεκριμένη εργασία επιχειρεί να συμβάλει στη μελέτη γύρω από την παρουσία των ασυνόδευτων ανηλίκων στις ελληνικές σχολικές αίθουσες. Αντικείμενο διερεύνησης αποτελεί το εάν και με ποιο τρόπο το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα εξασφαλίζει το δικαίωμα στην εκπαίδευση των ασυνόδευτων ανηλίκων και εάν δημιουργούνται ικανές προϋποθέσεις κοινωνικής ένταξης για αυτούς. Η διαμονή στην Ελλάδα σημαντικού αριθμού ασυνόδευτων ανηλίκων, όχι μόνο την τελευταία διετία, αλλά εδώ και χρόνια, η διπλή ευαλωτότητα των παιδιών αυτών, καθώς και η απουσία ειδικά προσανατολισμένης εκπαιδευτικής πολιτικής για αυτούς προσδίδουν ενδιαφέρον στην παρούσα μελέτη.

Για τη διεξαγωγή της έρευνας επιλέγεται η εστίαση στους ασυνόδευτους ανήλικους που διαμένουν σε ξενώνες φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων, αποκλείοντας από το πεδίο μελέτης όσους διαμένουν σε ανάδοχες οικογένειες ή σε άλλους χώρους φιλοξενίας, καθώς δεν είναι δυνατή η προσέγγισή τους. Όσον αφορά την παρεχόμενη εκπαίδευση, η έρευνα επικεντρώνεται στο δημοτικό σχολείο, αποκλείοντας από το πεδίο μελέτης όσα διαδραματίζονται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, κυρίως λόγω της στενότερης επαφής που υπάρχει μεταξύ των δασκάλων δημοτικών σχολείων και των μαθητών τους σε σχέση με αυτή των καθηγητών γυμνασίων και λυκείων και των μαθητών τους. Η στενότερη σχέση μεταξύ δασκάλων πρωτοβάθμιας και μαθητών τεκμαίρεται λόγω της καθημερινής επαφής τους που προκύπτει από την ύπαρξη ενός κύριου δασκάλου σε κάθε τάξη και τη δομή του ωρολόγιου προγράμματος.

Για την υλοποίηση του σκοπού της έρευνας απαιτείται κατ' αρχάς η λειτουργικοποίηση του σε συγκεκριμένα ερωτήματα (Cohen, Manion & Morrison, 2008:123). Μέσω της διαδικασίας αυτής, ο γενικός στόχος της μελέτης της παρουσίας των ασυνόδευτων ανηλίκων στο ελληνικό σχολείο μετατρέπεται σε σαφή και συνεκτικά ερωτήματα των οποίων θα επιχειρηθεί η απάντηση μέσα από την παρούσα έρευνα. Σύμφωνα με την Mason, τα ερευνητικά ερωτήματα συνιστούν τη «ραχοκοκαλιά» του σχεδιασμού της έρευνας και πρέπει να διακρίνονται από

σαφήνεια, λογική και συνοχή και να επιδέχονται απτών και αξιόλογων απαντήσεων (Mason, 2011:38). Με βάση τα παραπάνω και έχοντας ως αφετηρία τον σκοπό της συγκεκριμένης έρευνας, προκύπτουν τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

1. Πόσοι από τους ασυνόδευτους ανήλικους που διαμένουν σε ξενώνες φιλοξενίας εγγράφονται σε σχολεία και για πόσο καιρό φοιτούν σε αυτά;
2. Πως προσαρμόζεται η εκπαιδευτική διαδικασία στις διδακτικές ανάγκες των ασυνόδευτων μαθητών; Τι προβλέπει ειδικά η εκπαιδευτική πολιτική και ποιες ιδιαίτερες πρακτικές ακολουθούν οι ίδιοι οι διδάσκοντες;
3. Ποιες είναι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι μέσα στο σχολείο; Ποιες διαφορές παρατηρούνται ως προς τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι ασυνόδευτοι σε σχέση με άλλους αλλοδαπούς μαθητές;
4. Σε τι βαθμό εντάσσονται οι ασυνόδευτοι ανήλικοι στα ελληνικά σχολεία; Διαμορφώνονται οι προϋποθέσεις που θα τους επιτρέψουν, εφόσον το επιθυμούν, να ενταχθούν μελλοντικά ομαλότερα στην ελληνική κοινωνία;

2.2. Μεθοδολογική Προσέγγιση

Για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων που τίθενται στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας επιλέγεται ο συνδυασμός ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας. Αν και δίνεται κυρίως έμφαση στα πορίσματα που προκύπτουν από την ανάλυση της ποιοτικής έρευνας, η επιλογή της ποσοτικής έρευνας κρίνεται αναγκαία αφενός για την απάντηση του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος, αλλά και για τη διευκόλυνση της διεξαγωγής της ποιοτικής.

Πιο συγκεκριμένα, για τη διεξαγωγή του ποσοτικού σκέλους της έρευνας χρησιμοποιείται το ερωτηματολόγιο ως μεθοδολογικό εργαλείο. Κατά τον σχεδιασμό του ερωτηματολογίου λαμβάνεται υπόψη ότι αυτό προορίζεται για αυτοσυμπλήρωση, επειδή απαιτείται από τους αποκρινόμενους η αναζήτηση της πληροφορίας πριν αυτοί συμπληρώσουν την απάντηση, και, συνεπώς, αποφεύγεται η πολυπλοκότητα στην επιλογή και στη διατύπωση των ερωτήσεων (Robson, 2010:280). Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 11 ερωτήσεις κλειστού τύπου, υπό την έννοια ότι ο ερωτώμενος καλείται να απαντήσει μονολεκτικά, και μάλιστα με αριθμό στις 10 από αυτές, χωρίς να δίνεται σε αυτόν η δυνατότητα μεροληπτικής ή υποκειμενικής απόκρισης. Οι 8 πρώτες ερωτήσεις αναφέρονται στο έτος 2015, ενώ οι 3 τελευταίες παραπέμπουν στον χρόνο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, δηλαδή στο διάστημα μεταξύ των μηνών Απριλίου και Μαΐου 2016. Οι ερωτήσεις 1 έως 5 και 9 αναζητούν τον αριθμό των ασυνόδευτων ανηλίκων που φιλοξενούνται σε κάθε ξενώνα, συναρτώμενο με τον χρόνο παραμονής σε αυτόν, ενώ οι ερωτήσεις 6 έως 8 και 10 αναζητούν τον αριθμό των ασυνόδευτων ανηλίκων που εγγράφονται σε σχολεία, σε συνάρτηση με τον χρόνο φοίτησης σε αυτά. Τέλος, η ενδέκατη ερώτηση έχει μεταβατική λειτουργία μεταξύ των δύο ερευνητικών μεθόδων επειδή παραπέμπει την ερευνήτρια στα σχολεία στα οποία φοιτούν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι κατά τον χρόνο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου (βλ. Παράρτημα, Ερωτηματολόγιο Ξενώνα).

Ως προς το ποιοτικό σκέλος της έρευνας, το οποίο διαδέχεται το ποσοτικό και έχει κεντρικό ρόλο στην παρούσα εργασία, επιλέγεται ως μεθοδολογικό εργαλείο η

συνέντευξη. Σημαντικό ρόλο στην επιλογή αυτή παίζει το γεγονός ότι η απάντηση των ερωτημάτων που τίθενται προς διερεύνηση δεν είναι διαθέσιμη σε άλλη μορφή, παρά μόνο στις προσωπικές αφηγήσεις των εμπλεκόμενων προσώπων (Mason, 2011:81). Ιδιαίτερα, κρίνεται καταλληλότερη η επιλογή της ημιδομημένης συνέντευξης λόγω του ευέλικτου χαρακτήρα της, καθώς επιδιώκεται η πρόσβαση σε εξατομικευμένες, μη τυποποιημένες πληροφορίες για το πώς οι ερωτώμενοι αντιλαμβάνονται τα υπό συζήτηση θέματα (Cohen, Manion & Morrison, 2008:452). Η ευελιξία της ημιδομημένης συνέντευξης έγκειται στο ότι δεν υπάρχει ένας κατάλογος προκαθορισμένων ερωτήσεων που πρέπει να τεθούν από τον συνεντευκτή με συγκεκριμένη σειρά, αλλά η διάδραση μεταξύ συνεντευκτή και ερωτώμενου ορίζει σε σημαντικό βαθμό την πορεία της συνέντευξης (Mason, 2011:76). Εν προκειμένω, η συνέντευξη που επιλέγεται δεν έχει τόσο χαλαρή δομή, καθώς χρησιμοποιείται ένας πιλότος-οδηγός συνέντευξης με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου για το εύρος των θεμάτων που μας ενδιαφέρουν.

Κατά τον σχεδιασμό του οδηγού συνέντευξης εντοπίζονται οι θεματικές ενότητες και βάσει αυτών ομαδοποιούνται οι ερωτήσεις (βλ. Παράρτημα, Οδηγός Συνέντευξης Δασκάλου & Οδηγός Συνέντευξης Κοινωνικού Λειτουργού). Από την ανάγνωση της βιβλιογραφίας και σε αντιστοιχία με τον σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα προκύπτουν οι ακόλουθες θεματικές ενότητες της συνέντευξης:

- Πληροφορίες για τον ερωτώμενο
- Το προφίλ των ασυνόδευτων μαθητών
- Εκπαιδευτικές πολιτικές και διδακτικές πρακτικές
- Δυσκολίες και προβλήματα μέσα στο σχολικό περιβάλλον
- Στοιχεία ένταξης και μορφές συμμετοχής

2.3. Δειγματοληψία

Η συγκεκριμένη έρευνα εστιάζει στη μελέτη γύρω από την εκπαίδευση που παρέχεται στους ασυνόδετους ανηλίκους που διαμένουν σε ξενώνες φιλοξενίας ασυνόδευτων παιδιών στο πλαίσιο παρακολούθησης μαθημάτων στο Δημοτικό Σχολείο. Η επιλογή του δείγματος που συμμετείχε στην έρευνα έγινε αφού συνυπολογίστηκαν αφενός οι επιμέρους σκοποί των δύο μεθόδων και αφετέρου η προσβασιμότητα, τα χρονικά και οικονομικά περιθώριά τους.

Όσον αφορά την ποσοτική έρευνα που διεξάγεται μέσω ερωτηματολογίου, για την επιλογή του δείγματος δόθηκε έμφαση στην αντιπροσωπευτικότητά του. Έτσι, από τους 16 ξενώνες που φιλοξένησαν ασυνόδετους ανηλίκους το 2015, αφαιρέθηκαν εξ αρχής οι δύο που φιλοξένησαν μόνο έναν ασυνόδετο ανήλικο, καθώς, αν και είχαν συμπεριληφθεί στους ξενώνες, δεν προορίζονταν για την αποκλειστική φιλοξενία ασυνόδευτων παιδιών και κρίθηκε ευκαιριακή η παραμονή των φιλοξενούμενων παιδιών σε αυτούς, όπως επαληθεύει και ο αριθμός τους. Στη συνέχεια, διαχωρίστηκαν οι υπόλοιποι ξενώνες σε αυτούς που βρίσκονται στην Αττική και σε αυτούς που βρίσκονται στην επαρχία και ακολούθησε η τυχαία δειγματοληψία 5 ξενώνων της Αττικής και 5 ξενώνων της υπόλοιπης Ελλάδας.

Από την άλλη πλευρά, για την ποιοτική έρευνα που διεξάγεται μέσω της συνέντευξης, η επιλογή του δείγματος δεν έγινε με κριτήριο την εξασφάλιση της αντιπροσωπευτικότητας, δεδομένου του ποιοτικού χαρακτήρα της. Αντίθετα, η στρατηγική που ακολουθήθηκε κατά την επιλογή του δείγματος ήταν αυτή της σκόπιμης δειγματοληψίας, καθώς κρίθηκε αναγκαίος ο εντοπισμός ενός δείγματος που θα ικανοποιεί τις ανάγκες της παρούσας έρευνας (Cohen, Manion & Morrison, 2008:172). Επιπλέον, εκτός από σκόπιμη, η δειγματοληψία ήταν και βολική στο μέτρο που επιλέχθηκαν άτομα των οποίων ήταν περισσότερο εφικτή η προσέγγισή τους, ώστε να αποφευχθούν οι δαπάνες σε χρόνο και χρήματα. Έτσι, για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων επιλέχθηκαν μόνο τα δημοτικά σχολεία με ασυνόδετους μαθητές και συγκεκριμένα τα 3 που βρίσκονται στην Αττική και συνδυαστικά με αυτά οι αντίστοιχοι ξενώνες.

2.4. Το τελικό δείγμα

Το τελικό δείγμα των 10 ξενώνων προς τους οποίους απευθύνθηκε το ερωτηματολόγιο διαμορφώθηκε ύστερα από τη θετική ανταπόκριση των 9 εξ αυτών και την αρνητική απάντηση μόνο ενός που εν συνεχεία αντικαταστάθηκε από άλλον που λειτουργούσε στην ίδια πόλη. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται κάποια βασικά στοιχεία που αφορούν τους ξενώνες που συμμετείχαν στην έρευνα. Συγκεκριμένα, παρατίθενται στοιχεία σχετικά με τη χρονολογία ίδρυσης κάθε ξενώνα, τη χωρητικότητά του βάσει των αριθμών κλινών που διαθέτει, το φύλο και το εύρος ηλικίας των ασυνόδευτων παιδιών που μπορεί να φιλοξενήσει.

Ξενώνας	Δυναμική σε κλίνες	Έτος ίδρυσης	Εύρος ηλικίας παιδιών	Φύλο παιδιών*
1 ^{ος}	24	2013	4-17	K + A
2 ^{ος}	17	1924**	11-18	A
3 ^{ος}	20	2010	12-18	A
4 ^{ος}	30	2014	5-18	A
5 ^{ος}	10	2000	15-18	K
6 ^{ος}	24	2015	8-18	A
7 ^{ος}	60	2013	5-18	K + A
8 ^{ος}	48	2008	12-18	A
9 ^{ος}	30	2009	12-18	A
10 ^{ος}	25	2000	12-18	A

Πίνακας 1^{ος}

* Με Κ συμβολίζονται τα κορίτσια, με Α τα αγόρια.

** Ο ξενώνας δεν λειτουργούσε εξ αρχής ως χώρος φιλοξενίας ασυνόδευτων παιδιών.

Σημείωση 1^{ου} Πίνακα: Τα στοιχεία για τη χωρητικότητα των ξενώνων προέκυψαν από τη χαρτογράφηση των χώρων διαμονής ασυνόδευτων ανηλίκων από το ΕΚΚΑ (δεδομένα έως τις 18.07.2016). Τα στοιχεία για το έτος ίδρυσης των ξενώνων προέκυψαν από τις διαδικτυακές σελίδες των ξενώνων. Τα στοιχεία για το εύρος ηλικίας των φιλοξενούμενων παιδιών και για το φύλο τους προέκυψαν από τα ερωτηματολόγια.

Όσον αφορά τις συνεντεύξεις με τους δασκάλους, το τελικό δείγμα των σχολείων προέκυψε σκόπιμα βάσει των απαντημένων ερωτηματολογίων τα οποία με την τελευταία απάντηση παρέπεμπαν την ερευνήτρια στα συγκεκριμένα δημοτικά σχολεία όπου φοιτούσαν ως μαθητές οι φιλοξενούμενοι ασυνόδευτοι ανήλικοι κάθε ξενώνα. Με κριτήριο, την προσβασιμότητα κάθε σχολείου, επελέγησαν όσα στεγάζονται στην Αττική. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα τρία δημοτικά σχολεία με μαθητές ασυνόδευτους ανήλικους, κατά τον χρόνο συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων, ο αριθμός τμημάτων τους και η διοικητική περιφέρεια στην οποία υπάγονται.

Σχολείο	Αρ. Τμημάτων	Περιφέρεια Αττικής - Τομέας Αθηνών
1 ^ο	12	Κεντρικός τ. Α.
2 ^ο	12	Νότιος τ. Α.
3 ^ο *	13	Κεντρικός τ. Α.

Πίνακας 2^{ος}

*Πρόκειται για Διαπολιτισμικό Σχολείο

Όσον αφορά τις συνεντεύξεις με τους κοινωνικούς λειτουργούς, το τελικό δείγμα των ξενώνων που συμμετείχαν διέφερε από το δείγμα που είχε σχεδιαστεί αρχικά, καθώς αντί για 3 ξενώνες, στο αίτημα για συνέντευξη ανταποκρίθηκαν μόνο οι 2. Λόγω του ότι οι ξενώνες που θα συμμετείχαν στο ποιοτικό κομμάτι της έρευνας είχαν ήδη προσδιοριστεί από τα ερωτηματολόγια, καθώς ήταν οι ξενώνες της Αττικής οι οποίοι κατά την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων υπέδειξαν ότι φιλοξενούσαν ανήλικους που ήταν εγγεγραμμένοι σε δημοτικά σχολεία και επιδιωκόταν η αντιστοιχία δημοτικών σχολείων – ξενώνων, ήταν αδύνατη η αντικατάσταση του ξενώνα που δεν ανταποκρίθηκε από άλλον. Έτσι, ο 2^{ος} και ο 6^{ος} ξενώνας του 1^{ου} Πίνακα ήταν αυτοί οι οποίοι έλαβαν μέρος και στο ποιοτικό μέρος της έρευνας.

2.5. Τα υποκείμενα της έρευνας

Σύμφωνα με τη Mason, πολλές φορές οι ίδιοι οι άνθρωποι αποτελούν πηγές δεδομένων σε μια έρευνα στο βαθμό που, αν συγκεντρώνουν το κατάλληλο εύρος εμπειριών, μπορούν να χαρακτηριστούν θεματοφύλακες της γνώσης (Mason, 2011:72). Στην παρούσα έρευνα, ικανοί για την παραγωγή δεδομένων αξιολογήθηκαν αφενός οι κοινωνικοί λειτουργοί των ξενώνων που απαρτίζουν το τελικό δείγμα και αφετέρου οι δάσκαλοι των σχολείων του δείγματος οι οποίοι είχαν ασυνόδετους ανήλικους μαθητές στις τάξεις τους.

Η καθημερινή τους επαφή με τους ασυνόδετους ανηλικούς, ο κεντρικός τους ρόλος στην οργάνωση και τη διαχείριση του ξενώνα, αλλά και η εξοικείωσή τους, λόγω επαγγέλματος, με την ερευνητική διαδικασία ήταν οι βασικές παράμετροι που οδήγησαν στην επιλογή των κοινωνικών λειτουργών ως υποκειμένων της έρευνας για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων και τη διενέργεια των συνεντεύξεων. Συγκεκριμένα, οι κοινωνικοί λειτουργοί που συμμετέχουν στη συνέντευξη είναι γυναίκες, η καθεμιά εργάζεται για σχετικά μικρό χρονικό διάστημα στον ξενώνα, δεν έχουν προϋπηρεσία στη φροντίδα ασυνόδετων ανηλίκων, αν και η μία από τις δύο έχει δετή προϋπηρεσία ως κοινωνική λειτουργός για ευάλωτες ομάδες παιδιών. Στον πίνακα που ακολουθεί περιγράφεται το προφίλ των κοινωνικών λειτουργών που αποτελούν τα υποκείμενα της ποιοτικής έρευνας και παρατίθενται ο αριθμός των ασυνόδετων παιδιών που διαμένουν στον εκάστοτε ξενώνα κατά τον χρόνο λήψης της συνέντευξης.

Ξενώνας	Θέση	Προϋπηρεσία	Διάρκεια εργασίας στον ξενώνα	Αρ. φιλοξενούμενων παιδιών
2 ^{ος}	Κοινωνική Λειτουργός	-	1 έτος	17
6 ^{ος}	Κοινωνική Λειτουργός	8 έτη	4 μήνες	24

Πίνακας 3^{ος}

Από την άλλη μεριά, οι δάσκαλοι είναι εκείνοι που συμμετέχουν στην τάξη κι έτσι μπορούν να περιγράψουν εκ των έσω όσα διαδραματίζονται σε αυτή παραθέτοντας τις προσωπικές τους εμπειρίες. Άλλωστε, η ιδιότητά τους να είναι φορείς της προβλεπόμενης από το κράτος εκπαίδευσης προσδίδει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στις αφηγήσεις και στις αντιλήψεις τους. Κατά τον προσδιορισμό των υποκειμένων της έρευνας, η προσοχή επικεντρώνεται σε όσους δασκάλους έχουν ασυνόδευτους ανήλικους μεταξύ των μαθητών τους στην τάξη και επιλέγεται ένας δάσκαλος από κάθε σχολείο του τελικού δείγματος. Όπως φαίνεται και στον πίνακα που ακολουθεί, επιλέχθηκαν δάσκαλοι της ίδιας τάξης (Στ' Δημοτικού), ενώ απορρίφθηκαν εξ αρχής δάσκαλοι τμημάτων υποδοχής για να αποτραπεί η σύγχυση κατά την εξαγωγή συμπερασμάτων που θα προέκυπτε από τις διαφορές μεταξύ των δύο τμημάτων τόσο λόγω του περιεχομένου του προγράμματος διδασκαλίας, όσο και λόγω της σύνθεσης της τάξης, και για να μην παρουσιαστεί απόκλιση από τον σκοπό της έρευνας. Στον πίνακα που ακολουθεί, παρατίθενται ορισμένες πληροφορίες για το προφίλ των δασκάλων που συμμετέχουν στην έρευνα και τη σύνθεση της τάξης τους · πρόκειται για δύο δασκάλες και έναν δάσκαλο εκ των οποίων όλοι διδάσκουν στο ένα από τα δύο τμήματα της Στ' Δημοτικού του σχολείου τους, οι δύο δασκάλες εργάζονται σταθερά επί σειρά ετών στο ίδιο σχολείο, ενώ ο δάσκαλος εργάζεται για πρώτη χρονιά σε αυτό το σχολείο.

Σχολείο	Θέση	Έτη προϋπηρεσίας στο σχολείο	Συνολικός αριθμός μαθητών στην τάξη	Αριθμός ασυνόδευτων παιδιών στην τάξη
1ο	Δάσκαλος Στ' Δημοτικού	1	13	2
2ο	Δασκάλα Στ' Δημοτικού	28	23	1
3ο	Δασκάλα Στ' Δημοτικού	12	17	4

Πίνακας 4^{ος}

2.6. Η διεξαγωγή της έρευνας

Το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, ο αρμόδιος κρατικός φορέας για την τοποθέτηση των ασυνόδευτων ανηλίκων σε ξενώνες φιλοξενίας, αποτέλεσε τον πρώτο σταθμό κατά τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας. Σε συνάντηση με τον αρμόδιο υπάλληλο της υπηρεσίας για τη διεκπεραίωση των αιτημάτων στέγασης, έγινε αναφορά στον ετήσιο απολογισμό που δημοσιεύει η υπηρεσία μετά το πέρας κάθε έτους μέσω του οποίου εντοπίστηκαν οι ξενώνες που φιλοξένησαν ασυνόδευτους ανήλικους το 2015.

Έπειτα ακολούθησε η επικοινωνία με τους ξενώνες που αποσκοπούσε κατ' αρχάς στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, ενώ είχε ως απώτερο κέρδος τον εντοπισμό των σχολείων στα οποία φοιτούσαν ασυνόδευτοι ανήλικοι. Η προσέγγιση των ξενώνων έγινε αρχικά τηλεφωνικά ώστε να γίνει μια σύντομη παρουσίαση της ταυτότητας της ερευνήτριας και του υπό μελέτη αντικείμενου, αλλά και να γίνει ο προσδιορισμός του προσώπου, το οποίο ήταν αρμόδιο να απαντήσει τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, και του προσωπικού του e-mail. Στο e-mail που εστάλη προς τους ξενώνες υπήρχε συνημμένο το προς απάντηση ερωτηματολόγιο και, εκτός από την ταυτότητα της ερευνήτριας και το υπό μελέτη αντικείμενο, γινόταν αναφορά στο πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών στα πλαίσια του οποίου εκπονείται η παρούσα εργασία και στον σκοπό αυτής, ενώ επισημαινόταν η σπουδαιότητα της συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου για τη συνέχιση της έρευνας. Σε ορισμένες περιπτώσεις, το e-mail έπρεπε να σταλεί προηγουμένως σε πρόσωπο της διοίκησης του ξενώνα ή της μη κυβερνητικής οργάνωσης που τον διαχειριζόταν, προκειμένου ο κοινωνικός λειτουργός του ξενώνα να λάβει τη σχετική έγκριση για την απάντησή του. Στις περισσότερες περιπτώσεις, δεν ήταν άμεση η ανταπόκριση στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, καθώς μόνο από έναν ξενώνα υπήρξε απάντηση την επόμενη ημέρα, ενώ από τους υπόλοιπους ξενώνες το ερωτηματολόγιο απαντήθηκε σε ένα χρονικό διάστημα που κυμαινόταν μεταξύ των δύο εβδομάδων και των δύο μηνών. Για το λόγο αυτό, εστάλη e-mail υπενθύμισης προς τους ξενώνες προκειμένου να ασκηθεί η αναπόφευκτη πίεση για την απάντηση των ερωτηματολογίων. Μετά τη λήψη των συμπληρωμένων

ερωτηματολογίων ακολουθούσε η αποστολή ευχαριστήριου e-mail από την ερευνήτρια προς τους ξενώνες. Το αρχικό e-mail προς τους ξενώνες εστάλη τον Απρίλιο του 2016 και η παραλαβή των ερωτηματολογίων ολοκληρώθηκε τον Μάιο του ίδιου έτους όταν ελήφθη συμπληρωμένο το τελευταίο ερωτηματολόγιο.

Κατόπιν, από τα απαντημένα ερωτηματολόγια που είχαν συγκεντρωθεί, επελέγησαν όσα είχαν απαντηθεί από τους ξενώνες οι οποίοι βρίσκονται στην Αττική και μέσω αυτών εντοπίστηκαν τα τρία Δημοτικά σχολεία στα οποία, σύμφωνα με τις απαντήσεις, φοίτησαν ασυνόδευτοι ανήλικοι το 2016. Τότε ακολούθησε το δεύτερο σκέλος της έρευνας που περιλάμβανε τις συνεντεύξεις προς τους δασκάλους ασυνόδευτων μαθητών. Για την προσέγγιση των δασκάλων επιλέχθηκε ως η πιο κατάλληλη η αυτοπρόσωπη επίσκεψη στα σχολεία ώστε να καλλιεργηθεί το επιδιωκόμενο κλίμα εμπιστοσύνης που ήταν αναγκαίο για τη συναίνεση προς τη λήψη της συνέντευξης. Άλλωστε μέσω τηλεφώνου δεν φαινόταν εφικτή η ευκρινής και πλήρης παρουσίαση της ταυτότητας της ερευνήτριας, του αντικειμένου και του σκοπού της έρευνας, ενώ θεωρήθηκε αμφίβολη η ανταπόκριση σε ενδεχόμενη αποστολή e-mail. Η πρώτη επικοινωνία έγινε με τον διευθυντή κάθε σχολείου, ο οποίος, αφού πληροφορήθηκε τον σκοπό της επίσκεψης και μελέτησε τον οδηγό συνέντευξης, υπέδειξε τον δάσκαλο στην τάξη του οποίου φοιτούσαν ασυνόδευτοι μαθητές. Οι συνεντεύξεις ελήφθησαν τον Μάιο του 2016 κατόπιν ραντεβού με τους δασκάλους, στο χώρο του σχολείου, σε σχολική ώρα κατά την οποία οι μαθητές της τάξης απασχολούνταν από άλλο δάσκαλο και είχαν διάρκεια μισής ώρας. Οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν και δεν εκφράστηκε κάποια αντίρρηση ως προς αυτό, ενώ ακολούθησε η απομαγνητοφώνησή τους.

Κατά το τρίτο σκέλος της έρευνας, που περιλάμβανε τις συνεντεύξεις με τους κοινωνικούς λειτουργούς των ξενώνων της Αττικής που μέσω των ερωτηματολογίων είχαν κάνει την παραπομπή προς τα αντίστοιχα Δημοτικά σχολεία, η επικοινωνία με τον ξενώνα ήταν σχετικά πιο εύκολη καθώς είχε προηγηθεί η συνεργασία για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Έτσι, η συνάντηση για τη λήψη της συνέντευξης προγραμματίστηκε τηλεφωνικά με τον κοινωνικό λειτουργό κάθε ξενώνα. Κάθε συνέντευξη έγινε μέσα στον ξενώνα, διήρκεσε μισή ώρα, ηχογραφήθηκε κι έπειτα απομαγνητοφωνήθηκε. Οι συνεντεύξεις με τους

κοινωνικούς λειτουργούς διενεργήθηκαν τον Ιούνιο του 2016. Μεταξύ των τριών ξενώνων της Αττικής που φιλοξένησαν ασυνόδευτους ανήλικους το 2015, δεν υπήρξε δυνατή η λήψη συνέντευξης από κοινωνικό λειτουργό του ενός, ο οποίος αρχικά επικαλέστηκε αυξημένο φόρτο εργασίας και ζήτησε να διεξαχθεί τηλεφωνικά η συνέντευξη, αλλά στη συνέχεια δεν απαντούσε στις κλήσεις και στα e-mail της ερευνήτριας.

2.7. Οι περιορισμοί της έρευνας

Κατά τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας υπήρξαν ορισμένες παράμετροι οι οποίες περιόρισαν την πληρότητα και την ακρίβεια των αποτελεσμάτων της. Κατ' αρχάς, όσον αφορά τα υποκείμενα της έρευνας, μολονότι σκοπός της εργασίας είναι να μελετήσει την παρουσία των ασυνόδευτων παιδιών στις σχολικές αίθουσες, ερωτώμενοι στις συνεντεύξεις είναι δάσκαλοι και κοινωνικοί λειτουργοί και όχι οι ίδιοι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι. Μέσω των απαντήσεων, δηλαδή, δεν αποτυπώνεται η οπτική των ίδιων των παιδιών, αλλά αποδίδεται η οπτική τους όπως την αντιλαμβάνονται οι δάσκαλοι και οι κοινωνικοί λειτουργοί αντίστοιχα. Η λήψη συνέντευξης απευθείας από τους ασυνόδευτους ανήλικους ήταν δυσχερής όχι μόνο λόγω του ότι θα ήταν αναγκαία η συνδρομή διερμηνέα, που σε πολλές περιπτώσεις δεν υπάρχει στον ξενώνα, όσο και λόγω των νομικών κωλυμάτων που θα ανέκυπταν από την υποχρέωση λήψης έγκρισης από τον Εισαγγελέα Ανηλίκων Αθηνών. Εκτός αυτών, η διπλή ευαλωτότητα των παιδιών αυτών τόσο λόγω της ανηλικότητας, όσο και των βιωμάτων τους, απαιτεί λεπτούς χειρισμούς στην προσέγγισή τους και εξοικείωση με τον ερωτώντα, που εν προκειμένω δεν υπήρχε.

Ως προς τα υποκείμενα της έρευνας, επιπλέον, η λήψη συνεντεύξεων από τους δασκάλους των ασυνόδευτων μαθητών ενέχει τον κίνδυνο της μεροληπτικής απόδοσης της πραγματικότητας από μέρος τους, καθώς μέσω των απαντήσεων αξιολογούν σε μεγάλο βαθμό την αποτελεσματικότητα του δικού τους έργου. Σε αυτό το πλαίσιο, σε αρκετά σημεία των συνεντεύξεων με τους δασκάλους γίνεται αισθητή μια τάση ωραιοποίησης της υπάρχουσας κατάστασης, η οποία δεν επαληθεύεται στις συνεντεύξεις με τους κοινωνικούς λειτουργούς.

Ένα ακόμη σημείο περιορισμού της έρευνας που παρατηρήθηκε κατά τη λήψη των συνεντεύξεων από τους δασκάλους ήταν το γεγονός ότι αντιμετώπιζαν εξατομικευμένα την κάθε περίπτωση ασυνόδευτου ανήλικου, χωρίς να την εξαρτούν από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο υπάγεται. Σε αρκετά σημεία των συνεντεύξεων, οι δάσκαλοι απαντούν για τους ασυνόδευτους ανήλικους με τέτοιο τρόπο που δείχνει ότι δεν τους διαφοροποιούν από τους

άλλους αλλοδαπούς μαθητές, ούτε τους αντιλαμβάνονται ως μέλη μιας ιδιαίτερης ομάδας με διακριτά γνωρίσματα από τα υπόλοιπα παιδιά. Σε ορισμένο βαθμό συνετέλεσε προς αυτό ο μικρός αριθμός ασυνόδευτων παιδιών που είχε ο κάθε δάσκαλος στην τάξη του, δεδομένου ότι κατά το χρόνο διεξαγωγής των συνέντευξης, οι δύο δασκάλες είχαν μόνο έναν ασυνόδευτο μαθητή και ο δάσκαλος δύο, ενώ για τους δύο από τους τρεις δασκάλους ήταν πρωτόγνωρη η διδασκαλία σε ασυνόδευτα παιδιά.

Τέλος, μία ακόμη παράμετρος που περιορίζει την πληρότητα της παρούσας έρευνας είναι ότι και τα δύο μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για τη διεξαγωγή της, δηλαδή τα ερωτηματολόγια και οι συνεντεύξεις, καλύπτουν μόνο ένα μέρος των ασυνόδευτων ανηλίκων που βρίσκονται στην Ελλάδα και συγκεκριμένα όσους διαμένουν σε ξενώνες φιλοξενίας. Ένας σημαντικός αριθμός ασυνόδευτων παιδιών που βρίσκονται στην Ελλάδα διαμένουν σε δομές φιλοξενίας ενήλικων προσφύγων και οικογενειών εν αναμονή της τοποθέτησής τους σε ξενώνες φιλοξενίας ανηλίκων ή σε ανάδοχες οικογένειες. Το ζήτημα γίνεται ακόμη πιο περίπλοκο αν αναλογιστεί κανείς την αμφισβητούμενης εγκυρότητας διαδικασία ταυτοποίησης της ανηλικότητας που λαμβάνει χώρα στα σημεία εισόδου προς την Ελλάδα για όσους ανήλικους δεν έχουν τα απαραίτητα έγγραφα που να αποδεικνύουν την ηλικία τους και έχει ως αποτέλεσμα ανήλικοι να καταγράφονται ως ενήλικες και ως εκ τούτου να αποκλείονται από τις προστατευτικές διατάξεις για τους ασυνόδευτους ανήλικους.

3. ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Μετά από τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από τους κοινωνικούς λειτουργούς των 10 ξενώνων που συμμετείχαν στην έρευνα προέκυψαν οι παρακάτω απαντήσεις, όπως αυτές αποτυπώνονται στον πίνακα που ακολουθεί. Στην πρώτη στήλη του πίνακα διατυπώνονται εν συντομία οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου (βλ. Παράρτημα, Ερωτηματολόγιο Ξενώνα), στη δεύτερη στήλη, που υποδιαιρείται σε 10 επιμέρους στήλες, καταγράφονται οι απαντήσεις των ξενώνων σε κάθε ερώτηση και στην τρίτη στήλη αποδίδονται τα αθροίσματα που προκύπτουν από την πρόσθεση των απαντήσεων κάθε ξενώνα σε κάθε ερώτηση.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ	ΞΕΝΩΝΕΣ										ΣΥΝΟΛΑ
	1ος	2ος	3ος	4ος	5ος	6ος	7ος	8 ^{ος}	9ος	10ος	
Ασυνόδευτα παιδιά 2015	32	49	106	203	27	154	595	318	176	61	1721
Διαμονή <1 μήνας	7	25	72	155	13	127	469	269	118	15	1270
Διαμονή: 1-3 μήνες	2	1	13	33	6	11	62	18	23	14	183
Διαμονή: 3-6 μήνες	11	13	11	10	4	12	28	9	14	10	122
Διαμονή >6 μήνες	12	10	10	5	4	4	36	22	21	22	146
Ασυνόδευτοι μαθητές 2015	19	17	20	16	2	52	28	11	26	0	191
Φοίτηση <3 μήνες	2	13	9	7	2	41	18	9	5	0	106
Φοίτηση >3 μήνες	17	4	11	9	0	11	10	2	21	0	85
Ασυνόδευτα παιδιά σήμερα	25	17	7	28	8	24	53	44	30	25	261
Ασυνόδευτοι μαθητές σήμερα	11	16	4	9	1	16	13	1	25	0	96

Πίνακας 5^{ος}

Σημείωση 5^ο Πίνακα: Στην πρώτη στήλη του Πίνακα, που περιλαμβάνονται διατυπωμένες συνοπτικά οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, δεν αποτυπώνεται η ενδέκατη ερώτηση που ζητά την ονομασία του σχολείου στο οποίο φοιτούν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι μαθητές κάθε ξενώνα, καθώς και οι αντίστοιχες απαντήσεις των ξενώνων για λόγους διατήρησης της ανωνυμίας των σχολείων και τήρησης της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τις απαντήσεις των κοινωνικών λειτουργών, οι 10 ξενώνες που συμμετείχαν στην έρευνα φιλοξένησαν το έτος 2015 συνολικά 1721 ασυνόδευτους ανήλικους. Από αυτούς, οι 1270 ασυνόδευτοι ανήλικοι παρέμειναν στους ξενώνες για χρονικό διάστημα μικρότερο του ενός μήνα, ενώ μόλις 146 παρέμειναν στους ξενώνες περισσότερους από 6 μήνες. Μεταξύ ενός και τριών μηνών παρέμειναν στους ξενώνες 183 ασυνόδευτοι ανήλικοι, ενώ περισσότερο από 3 αλλά λιγότερο από 6 μήνες παρέμειναν στους ξενώνες 122 φιλοξενούμενοι. Μετατρέποντας τους παραπάνω αριθμούς παιδιών σε ποσοστά, προκύπτει ότι το 74% των ασυνόδευτων ανηλίκων φιλοξενήθηκαν στους ξενώνες λιγότερο από ένα μήνα, το 10,6% των παιδιών διέμειναν στους ξενώνες από 1 έως 3 μήνες, το 7,1% των παιδιών από 3 έως 6 μήνες και το 8,5% των παιδιών περισσότερο από 6 μήνες.

Από τις απαντήσεις των κοινωνικών λειτουργών σχετικά με τον αριθμό των ασυνόδευτων παιδιών που ενεγράφησαν σε σχολεία το 2015 και τον χρόνο φοίτησής τους σε αυτά, προκύπτει ότι 191 ήταν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι μαθητές που διέμεναν σε ξενώνες και από αυτούς οι 106 παρακολούθησαν μαθήματα έως 3 μήνες, ενώ οι 85 περισσότερο από 3 μήνες. Με άλλα λόγια, στο σύνολο των ασυνόδευτων ανηλίκων που διέμεναν σε ξενώνα και ενεγράφησαν σε κάποιο σχολείο, το 55,5% φοίτησε έως 3 μήνες, ενώ το 44,5% περισσότερο από 3 μήνες. Οι 191 ασυνόδευτοι ανήλικοι μαθητές αντιστοιχούν στο 11,1% του συνόλου των παιδιών που φιλοξενήθηκαν από τους ξενώνες που συμμετείχαν στην έρευνα το 2015. Αν, όμως, από τον συνολικό αριθμό των 1721 παιδιών αφαιρεθεί ο αριθμός των ασυνόδευτων ανηλίκων που παρέμειναν στους ξενώνες για χρονικό διάστημα μικρότερο του ενός μήνα, δηλαδή τα 1270 παιδιά, προκύπτουν 451 παιδιά. Στο σύνολο των 451 ασυνόδευτων ανηλίκων, που φιλοξενήθηκαν σε ξενώνες περισσότερο από ένα μήνα, το ποσοστό των 191 μαθητών είναι αρκετά αυξημένο σε σχέση με το προηγούμενο, καθώς αντιστοιχεί στο 42,4%.

Όσον αφορά τον αριθμό των ασυνόδευτων ανηλίκων που φιλοξενούνταν στους ξενώνες κατά τον χρόνο συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων, δηλαδή τους μήνες Απρίλιο και Μάιο του 2016, και αντίστοιχα τον αριθμό των ασυνόδευτων ανηλίκων που φοιτούσαν σε κάποιο σχολείο, από τις απαντήσεις των κοινωνικών λειτουργών προκύπτει ότι από τα 261 φιλοξενούμενα ασυνόδευτα ανήλικα μόνο τα 96 φοιτούσαν σε κάποιο σχολείο. Το 36,8%, δηλαδή των φιλοξενούμενων παιδιών, κατά το χρόνο συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων παρακολουθούσαν μαθήματα στο σχολείο. Βέβαια, στην αξιολόγηση αυτού του ποσοστού θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν ο χρόνος συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων που συμπίπτει με τη λήξη της σχολικής χρονιάς · έτσι, θα υπάρχει μεταξύ των 261 ασυνόδευτων ανηλίκων ένας αξιοσημείωτος αριθμός παιδιών τα οποία τοποθετήθηκαν στους ξενώνες τους τελευταίους μήνες του σχολικού έτους και πιθανότατα για τον λόγο αυτό δεν δρομολογήθηκε η εγγραφή τους σε κάποιο σχολείο. Σε αυτήν την υπόθεση μας επιτρέπει να καταλήξουμε και ο χρόνος συνήθους παραμονής των παιδιών στους ξενώνες που σε πολλές περιπτώσεις δεν ξεπερνάει τον ένα μήνα, ώστε να σκεφτούμε ότι και κατά τον χρόνο συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων κάποια παιδιά θα φιλοξενούνται έως ένα μήνα στον ξενώνα, άρα θα τοποθετήθηκαν σε αυτόν περίπου τον Μάρτιο ή τον Απρίλιο αντίστοιχα, άρα λίγο πριν τη λήξη της σχολικής χρονιάς.

Σε μια κάθετη ανάγνωση του πίνακα, παρατηρεί κανείς ότι κάποιοι ξενώνες ακολουθούν ως πολιτική τους την εγγραφή των φιλοξενούμενων παιδιών στο σχολείο, ενώ άλλοι παραμελούν εμφανώς και συστηματικά την σχολική εκπαίδευσή τους. Ενδεικτικά, ο 1^{ος}, ο 2^{ος} και ο 6^{ος} ξενώνας, εκ των οποίων ο 2^{ος} και ο 6ος τυχαία είναι και οι ξενώνες που συμμετείχαν και στο ποσοτικό μέρος της έρευνας, φαίνεται από τους αριθμούς του παραπάνω πίνακα ότι ακολουθούν ως πολιτική την εγγραφή των ασυνόδευτων ανηλίκων στο σχολείο. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τον 1^ο ξενώνα, ο οποίος φιλοξένησε 32 παιδιά το 2015, ενέγραψε 19 από αυτά στο σχολείο, δηλαδή το 59,4% του συνολικού αριθμού των παιδιών που φιλοξένησε. Αν από τα 32 παιδιά αφαιρεθούν τα 7 που έμειναν λιγότερο από ένα μήνα στον ξενώνα, το προηγούμενο ποσοστό αυξάνεται και ξεπερνά το 100% των παιδιών μαθητών που παρέμειναν στον ξενώνα πάνω από ένα μήνα, άρα υπήρχαν παιδιά που είχαν

εγγραφεί στο σχολείο πολύ σύντομα σε σχέση με τον χρόνο τοποθέτησής τους στον ξενώνα, δηλαδή πριν συμπληρώσουν τον ένα μήνα φιλοξενίας. Κατά το χρόνο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, ο ξενώνας φιλοξενούσε 25 παιδιά από τα οποία οι 11 ήταν μαθητές. Όσον αφορά τον 2^ο ξενώνα, από τα 49 παιδιά που φιλοξένησε το 2015, τα 17 ενεγράφησαν στο σχολείο, δηλαδή το 35%, ενώ, αν αφαιρεθούν από το σύνολο τα παιδιά που έμειναν στον ξενώνα λιγότερο από ένα μήνα, το ποσοστό μαθητών και φιλοξενούμενων ξεπερνά το 100%, πράγμα που σημαίνει ότι σίγουρα στο σχολείο ενεγράφησαν και παιδιά που έμειναν λιγότερο από ένα μήνα στον ξενώνα. Η τάση αυτή επαληθεύεται και από τις απαντήσεις στις ερωτήσεις που ανατρέχουν στο χρόνο συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων, όπου ο 2^{ος} ξενώνας φιλοξενούσε εκείνη την περίοδο 17 ασυνόδετους ανήλικους, από τους οποίους οι 16 ήταν μαθητές σε σχολεία. Παρόμοια είναι η περίπτωση του 6^{ου} ξενώνα, ο οποίος το 2015 φιλοξένησε 154 παιδιά και από αυτά στο σχολείο ενεγράφησαν τα 52, δηλαδή το 34% των φιλοξενούμενων παιδιών, ενώ αν αφαιρεθούν τα 127 παιδιά που παρέμειναν στον ξενώνα λιγότερο από ένα μήνα, προκύπτουν μόλις 25 φιλοξενούμενα παιδιά · άρα στους 52 μαθητές του ξενώνα το 2015 υπήρχαν και παιδιά που έμειναν λιγότερο από ένα μήνα στον ξενώνα, αλλά, ωστόσο, είχαν εγγραφεί στο σχολείο, γεγονός που αναδεικνύει ότι η εγγραφή στο σχολείο δεν είναι απλώς καθιερωμένη πρακτική του ξενώνα, αλλά πραγματοποιείται σύντομα σε σχέση με τον χρόνο τοποθέτησης του παιδιού στον ξενώνα. Από τις απαντήσεις στις ερωτήσεις που ανατρέχουν στο χρόνο συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων προκύπτει ότι από τους 24 ασυνόδετους ανήλικους που φιλοξενούνταν στον 6^ο ξενώνα, οι 16 ήταν μαθητές. Αντίθετη εκπαιδευτική πολιτική φαίνεται από τις απαντήσεις τους ότι εφαρμόζουν ο 5^{ος}, ο 8^{ος} και ο 10^{ος} ξενώνας. Πιο συγκεκριμένα, ο 5^{ος} ξενώνας φιλοξένησε το 2015 27 παιδιά από τα οποία μόνο 2 ενεγράφησαν στο σχολείο, δηλαδή το 7,4% του συνολικού αριθμού φιλοξενούμενων παιδιών και το 14,3% του αριθμού φιλοξενούμενων παιδιών που έμειναν σ' αυτόν πάνω από ένα μήνα. Κατά τον χρόνο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, στον 5^ο ξενώνα έμεναν 8 ασυνόδετοι ανήλικοι και μόνο ένας εξ αυτών ήταν μαθητής. Όσον αφορά τον 8^ο ξενώνα, το 2015 φιλοξένησε 318 ασυνόδετους ανήλικους, εκ των οποίων ενεγράφησαν σε σχολεία μόνο οι 11, δηλαδή το 3,5% των φιλοξενούμενων παιδιών. Το ποσοστό παραμένει χαμηλό,

ακόμα και αν αφαιρεθεί ο αριθμός των 269 παιδιών που έμειναν μέχρι ένα μήνα στον ξενώνα, καθώς προκύπτει ότι το 20% των παιδιών που έμειναν στον ξενώνα περισσότερο από ένα μήνα ενεγράφησαν στο σχολείο. Κατά τον χρόνο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, από τους 44 φιλοξενούμενους ασυνόδευτους ανήλικους μόνο ένας ήταν μαθητής. Τέλος, ο 10^{ος} ξενώνας φιλοξένησε το 2015 61 ασυνόδευτους ανήλικους και δεν ενέγραψε κανένα σε σχολείο. Κατά το χρόνο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, ο 10^{ος} ξενώνας φιλοξenoύσε 25 ασυνόδευτους ανήλικους και δεν είχε κανένα μαθητή.

4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Κατηγορίες Ανάλυσης

Από τη μελέτη των συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν με τους 3 δασκάλους ασυνόδευτων παιδιών και τους 2 κοινωνικούς λειτουργούς των ξενώνων που τους φιλοξενούσαν δεν προέκυψαν ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις ως προς τις απαντήσεις τους σχετικά με τις εκπαιδευτικές πρακτικές που υιοθετεί κάθε εμπλεκόμενο μέρος, τις δυσχέρειες που τα παιδιά αντιμετωπίζουν στην τάξη και τη δυναμική ένταξης που μπορεί να αναπτύξει το σχολείο. Από την ανάλυση των δεδομένων των συνεντεύξεων διαμορφώνονται δύο βασικές κατηγορίες ανάλυσης · η πρώτη κατηγορία ανάλυσης με τίτλο «εκπαιδευτικές πολιτικές και διδακτικές πρακτικές» επικεντρώνεται στην προβλεπόμενη εκπαίδευση για τους ασυνόδευτους ανηλίκους και στον ιδιαίτερο ρόλο που διαδραματίζουν αφενός οι ξενώνες με τις πρωτοβουλίες που λαμβάνουν σχετικά με την εκπαίδευση των φιλοξενούμενων παιδιών και αφετέρου οι ίδιοι οι δάσκαλοι στο πλαίσιο της διδασκαλίας εντός της σχολικής αίθουσας. Η δεύτερη κατηγορία ανάλυσης με τίτλο «προοπτικές ένταξης και κωλύματα» εστιάζει στην αποτελεσματικότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης, στις δυσχέρειες, αλλά και στις ευκαιρίες που αυτή συνεπάγεται.

4.1. Εκπαιδευτικές πολιτικές και διδακτικές πρακτικές

- **Οι εκπαιδευτικές πολιτικές των σχολείων**

Όπως αναφέρεται και στην εισαγωγή της παρούσας εργασίας, για την πρόσβαση στην εκπαίδευση των ασυνόδευτων ανηλίκων δεν υπάρχει στην ελληνική νομοθεσία κάποια ειδική πρόβλεψη, αλλά εφαρμόζονται οι γενικές διατάξεις που ρυθμίζουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση των αλλοδαπών παιδιών που διαμένουν στην Ελλάδα. Έτσι, σύμφωνα με το αρ. 72 παρ. 3 του ν. 3386/2005, κάθε ασυνόδευτο παιδί μπορεί να εγγραφεί σε οποιοδήποτε σχολείο ακόμα και αν δεν έχει κανένα νομιμοποιητικό για τη διαμονή του έγγραφο και ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς υπό το οποίο βρίσκεται στην Ελλάδα.

Ο ν. 2413/1996 και η Υ.Α. Φ10/20/Γ1/708/7-9-99 περιλαμβάνουν διατάξεις για την οργάνωση των διαπολιτισμικών σχολείων τα οποία εφαρμόζουν το πρόγραμμα των υπόλοιπων δημόσιων σχολείων προσαρμοσμένο στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών τους οι οποίοι σε ποσοστό μεγαλύτερο του 45% είναι αλλοδαποί. Στα διαπολιτισμικά σχολεία υπάρχουν τάξεις υποδοχής στις οποίες γίνεται εντατική διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, αλλά λειτουργούν με αναπληρωτές δασκάλους, κάτι που πρακτικά συνεπάγεται την καθυστέρηση στην κάλυψη της θέσης.

Οι συνεντεύξεις με τους δασκάλους ανέδειξαν ορισμένες πρακτικές που εφάρμοσαν τα 3 επιμέρους σχολεία προς τους ασυνόδευτους ανήλικους μαθητές τους. Ελλείψει ειδικής νομοθετικής πρόβλεψης για την εκπαίδευση των ασυνόδευτων ανηλίκων μαθητών και απουσία τάξεων υποδοχής, τα 3 σχολεία, επίσημοι φορείς της εκπαιδευτικής πολιτικής, φαίνεται ότι διαχειρίστηκαν με σχετική ευελιξία, αυτονομία και εν μέρει εξατομικευμένα την παρουσία των ασυνόδευτων ανηλίκων μαθητών. Ακολουθώντας, διατυπώνονται τα κριτήρια βάσει των οποίων γίνεται από τα σχολεία η τοποθέτηση των ασυνόδευτων ανηλίκων στις τάξεις.

«Το Δημοτικό μπορεί να πάρει μέχρι 15 χρονών. Όταν σου δηλώνουν ότι είναι 15, ε
τα παίρνεις. [...] Αναγκαστικά στην Έκτη γιατί δεν έχουν άλλα περιθώρια. Δεν
μπορείς να τα βάλεις με την Πρώτη Δημοτικού. Ναι μεν δεν ξέρουν γλώσσα, αλλά δε
θα μάθουν γλώσσα στην Πρώτη τάξη όταν είναι μεγάλα παιδιά, θα μάθουν γλώσσα
στην υποδοχή γιατί κανονικά τα τμήματα γι' αυτά τα παιδιά είναι τμήματα
υποδοχής. [...] Τα εντάσσεις στο δυναμικό της Έκτης τάξης και αν υπάρχει υποδοχή
στο σχολείο, πάνε στην υποδοχή [...]ενδεχομένως τα αντικείμενα τα μαθησιακά της
έκτης να τα ξέρουν πολύ καλύτερα από τα εκτάκια αλλά δεν μπορούν να το
επικοινωνήσουν αυτό. Επιβάλλεται να μάθουν τη γλώσσα [...] Όταν ήρθε η δασκάλα
της υποδοχής τέλος Δεκεμβρίου πήρε όλα τα παιδιά, όλα τα ασυνόδευτα τα πήρε
εκείνη. Απλά επειδή εκεί υπήρχαν πολλών ταχυτήτων παιδιά, κρατήσαμε εμείς οι
δάσκαλοι στις τάξεις μας κάποια παιδιά που είτε δεν μπορούσαν να
προσαρμοστούν, είτε δεν είχαν πάει ποτέ στο σχολείο». (Δασκάλα 3^{ου} σχολείου)

«[...] στον ίδιο ξενώνα έμενε και το άλλο το παιδάκι που αρνιόταν στην αρχή να πάει
σχολείο, αν και έπρεπε να πάει σε άλλη τάξη, τελικά για να είναι μαζί, δεχτήκαμε να
συμπαρακολουθήσουν το μάθημα». (Δάσκαλος 1^{ου} σχολείου)

Όσον αφορά τη χορήγηση απολυτηρίου Δημοτικού, το 1^ο και το 2^ο σχολείο
παίρνουν αντίθετες αποφάσεις, καθώς ενώ στο 1^ο ο δάσκαλος σε συνεννόηση με τη
διευθύντρια αποφασίζουν να δώσουν στους ασυνόδευτους ανήλικους μαθητές
απολυτήριο παρά τον μικρό χρόνο παρακολούθησης των μαθημάτων, προκειμένου
αυτό να μη σταθεί εμπόδιο στο εκπαιδευτικό τους μέλλον, η δασκάλα του 2^{ου}
σχολείου σε συνεννόηση με τον σύμβουλο πρωτοβάθμιας αποφασίζουν να μη
χορηγήσουν απολυτήριο στον ασυνόδευτο ανήλικο μαθητή λόγω του ότι σύμφωνα
με την κρίση τους φοίτησε ελάχιστα και δεν συμμετείχε.

«Είπαμε όμως ότι μπορούμε να δώσουμε την ευκαιρία, να πάρουν τα παιδιά το
απολυτήριο της πρωτοβάθμιας από την Ελλάδα έτσι ώστε σαν διευκόλυνση, σε
περίπτωση που το χρειαστούν εκεί που πάνε, να ξέρουν ότι έχουν το χαρτί της
Πρωτοβάθμιας, να μην ξαναμπούν στη διαδικασία». (Δάσκαλος 1^{ου} σχολείου)

«Ρωτήσαμε τον Σύμβουλο και μας είπε όχι. Να μην τον αξιολογήσουμε, να μην του βάλουμε βαθμούς [...] δεν έμεινε καθόλου, δεν μπορούσαμε να του βάλουμε, σε τι μαθήματα να του βάλουμε βαθμούς; Αφού δεν συμμετείχε.

-Απολυτήριο Δημοτικού δεν πήρε;

-Όχι, τίποτα, δεν του δώσαμε τίποτα. Μας είπε ο σύμβουλος, γιατί ήταν ένα θέμα αυτό, γραφειοκρατικό, δηλαδή, είπαν ότι δεν θα του δώσουμε κάτι». (Δασκάλα 2^{ου} σχολείου)

- **Οι εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες των ξενώνων**

Όπως προκύπτει και από τις απαντήσεις των ερωτηματολογίων, η εγγραφή ενός ασυνόδευτου ανήλικου στο σχολείο εξαρτάται εν πολλοίς από την εκπαιδευτική πολιτική που εφαρμόζει κάθε ξενώνας, καθώς κάποιοι ξενώνες φαίνεται να εγγράφουν το σύνολο των φιλοξενούμενων παιδιών στο σχολείο, άλλοι μόνο ένα μέρος τους, ενώ άλλοι κανένα. Ο 2^{ος} ξενώνας αναγνωρίζει την εγγραφή στο σχολείο ως έναν από τους κανόνες που πρέπει να τηρεί κάθε φιλοξενούμενο παιδί, εξαρτά από αυτήν την παραμονή του παιδιού σε αυτόν και τη δρομολογεί ακόμα και αν η τοποθέτηση του παιδιού στον ξενώνα γίνεται τους τελευταίους μήνες της σχολικής χρονιάς. Η κοινωνική λειτουργός εκλαμβάνει ως δεδομένο ότι κάθε παιδί που διαμένει σε έναν οργανωμένο χώρο φιλοξενίας πρέπει να πηγαίνει σχολείο:

«Ναι, με το που έρχεται κάποιο παιδί, γίνεται η εισαγωγή του, όσο είναι το ακαδημαϊκό έτος και για ένα μήνα θα γίνει η εγγραφή. Ενημερώνεται όπως ενημερώνεται και για τους κανόνες που έχουμε, που τηρούμε εδώ στον ξενώνα, ενημερώνεται και γι' αυτό. [...] Και δεν έχουμε απαίτηση να είναι οι καλύτεροι μαθητές, απλά και μόνο που μπαίνουν στη διαδικασία να είναι υπεύθυνα, να παρακολουθήσουν το σχολείο, να ακολουθούν ένα καθημερινό πρόγραμμα, ότι θα ξυπνήσουν πρωί, θα πρέπει να είναι κάποιες ώρες στο σχολείο, η συμπεριφορά τους να είναι κατάλληλη με τους υπόλοιπους συμμαθητές, με τους δασκάλους, με τους καθηγητές. [...] θεωρώ ότι σε ένα ξενώνα, από τη στιγμή που λειτουργεί ένας ξενώνας, είναι δεδομένο ότι θα πάει σχολείο το παιδί. Δίνεις περιθώριο στο παιδί, αν είναι κάποια δύσκολη περίπτωση, να προσαρμοστεί στον καινούριο χώρο, με

καινούριους ανθρώπους και μετά από λίγες μέρες, να γίνει η εγγραφή του, όχι κατευθείαν.[...] Είχε τύχει, ναι, έγινε εγγραφή τον Απρίλη. Έχουν το δικαίωμα κατά τη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους να γίνει εγγραφή».

Από την άλλη μεριά, ο 6^{ος} ξενώνας, αν και παροτρύνει τα παιδιά να εγγραφούν στο σχολείο, λαμβάνει υπ' όψιν την επιθυμία τους και επιδιώκει να λάβει πρώτα τη συναίνεσή τους. Η κοινωνική λειτουργός αμφισβητεί τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης, την αξιολογεί ως δευτερεύουσα σε σχέση με άλλες πρωτεύουσες ανάγκες των ασυνόδευτων παιδιών και, δεδομένων των σκληρών βιωμάτων τους, θεωρεί ότι από εδώ και στο εξής ωφελεί αυτά τα παιδιά να συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων για ό, τι τα αφορά:

«Σε καμία περίπτωση, δεν γράφουμε τα παιδιά στο σχολείο με το ζόρι. Άρα, λοιπόν, και σε συνεννόηση, ειδικά με τα μεγαλύτερα παιδιά, αποφασίζουμε. Φυσικά εμείς τους κινητοποιούμε στο να πάνε. Γιατί δεν είναι αναγκαίο, απαραίτητο, ότι σχολείο πάει μόνο ένα παιδί που θα μείνει στην Ελλάδα και πρέπει να μάθει γλώσσα. [...] Όμως, σε καμία περίπτωση δεν γίνεται με το ζόρι. Αν ένα παιδί, πει «εγώ δεν θέλω» για οποιοδήποτε λόγο, δεν θα γίνει [...] προσπαθούμε με ένα τρόπο να παίρνουμε την απόφαση μαζί. Δε θέλουμε, δεν έχει νόημα να πιέσεις ένα παιδί γιατί και δεν θα είναι καλό στις επιδόσεις του και δεν θα ξυπνάει να πάει στο σχολείο, δηλαδή θα υπάρχει πλημμελής παρακολούθηση, δεν θα ασχολείται κτλ. [...] Δεν είναι υποχρεωτικό από ότι ξέρω.[...] Γιατί να είναι υποχρεωτικό; Αν ένα παιδί για τους δικούς του λόγους δεν μπορεί να αντεπεξέλθει, πάντα θα πρέπει να κρίνουμε κατά περίπτωση. Όταν ένα παιδί, ας πούμε, έχει έρθει και ψυχικά είναι πολύ επιβαρυνμένο και βλέπεις ότι πρώτα από όλα έχει ανάγκη να καλυφθούν οι άλλες ανάγκες του και μετά το εκπαιδευτικό, ναι, εκεί πρέπει να του δώσεις χρόνο, γιατί δεν θέλουμε, έχουνε μια βίαιη μετάβαση, ένα βίαιο αποχωρισμό από την οικογένεια, μια βίαιη μετάβαση στην Ελλάδα γιατί για αλλού ξεκίνησαν και αλλού κατέληξαν, θέλουμε από εδώ και στο εξής και για όσο μένουν μαζί μας να γίνονται με έναν άλλο τρόπο όλα αυτά που αφορούν τη ζωή τους και το μέλλον τους, οπότε όχι, δεν θα υποχρεώσουμε κανένα παιδί, ακόμα και μικρό».

Σε αντίθεση με τον προηγούμενο ξενώνα, ο 6^{ος} δεν εγγράφει τα παιδιά σε σχολείο όταν αυτά τοποθετούνται σ' αυτόν τους τελευταίους μήνες της ακαδημαϊκής χρονιάς:

«Υπάρχουν παιδιά που δυστυχώς ήρθαν Απρίλη ή Μάιο, που μας το είχαν ζητήσει, παρόλο που ήταν παιδιά από Συρία, οπότε έχουν μπει στο πρόγραμμα μετεγκατάστασης και θα φύγουν, το είχαν ζητήσει, αλλά δυστυχώς δεν μπορούσαμε να κάνουμε την εγγραφή για ενάμιση μηνά στο σχολείο».

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης με τις κοινωνικές λειτουργούς, ζητήθηκε η διευκρίνιση στην απάντηση του ερωτηματολογίου σχετικά με τον αριθμό των ασυνόδευτων ανηλίκων που ενεγράφησαν σε σχολείο το 2015. Έτσι, όσον αφορά τον 2^ο ξενώνα ζητήθηκε η αιτιολόγηση της εγγραφής 17 εκ των 49 παιδιών που φιλοξένησε συνολικά ο ξενώνας το 2015 και αντίστοιχα από τον 6^ο ξενώνα ζητήθηκε η αιτιολόγηση της εγγραφής 52 εκ των 154 φιλοξενούμενων παιδιών. Και οι δύο κοινωνικές λειτουργοί απέδωσαν την απόκλιση στον πολύ σύντομο χρόνο παραμονής των παιδιών στον ξενώνα:

«Ίσως μπορεί με το που ήρθε, με το που έρθει ενημερώνεται, αλλά δεν τον γράφουμε και την επόμενη μέρα. Μπορεί να τύχει και να πάμε την επόμενη ανάλογα με τι θα μας πει, αλλά θα του δώσουμε κάποιες μέρες να προσαρμοστεί λίγο και μετά. Αλλά επειδή πολλά παιδιά, όπως σου είπα, το καλοκαίρι ήρθαν και έφυγαν την ίδια μέρα, οπότε γι' αυτό είναι και ο αριθμός αυτός. Ή μπορεί να έγινε η εγγραφή τους κανονικά και να μείνανε δύο εβδομάδες και να φύγανε». (Κοινωνική λειτουργός 2^{ου} ξενώνα)

«Ήταν παιδιά που έφυγαν νωρίς και έτσι συνεννοηθήκαμε να μην πάνε». (Κοινωνική λειτουργός 6^{ου} ξενώνα)

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα κριτήρια επιλογής του σχολείου από την πλευρά των ξενώνων· έτσι, η εγγύτητα, η αρμονική συνεργασία με τους δασκάλους, το πρόγραμμα και λιγότερο ο διαπολιτισμικός του χαρακτήρας θεωρούνται βασικά, ενώ η κοινωνική λειτουργός του 6^{ου} ξενώνα προσθέτει ότι είναι πολύ σημαντικό τα παιδιά να εγγράφονται σε σχολεία των οποίων το επίπεδο μπορούν να

ακολουθήσουν, ώστε να μην εκτεθούν σε μια ακόμα ματαιώση που θα τους επιβαρύνει και άλλο συναισθηματικά και ψυχολογικά:

«Δεν γίνεται με κάποιο κριτήριο. Κυρίως η γειτονιά, το σχολείο της γειτονιάς. [...] πήγαιναν και εδώ στο ... που έχει πάλι η γειτονιά, απλά επειδή έχουμε καλή συνεργασία, είναι καλοί οι καθηγητές του ..., επιλέξαμε, αφού μπορούμε, να πηγαίνουν εκεί γιατί γίνεται καλή δουλειά». (Κοινωνική Λειτουργός 2^{ου} ξενώνα)

«Είναι το επίπεδο τέτοιο που τα παιδιά μας μπορούν να παρακολουθήσουν γιατί εμείς δεν θέλουμε αυτή τη στιγμή να έχουμε παιδιά που να ζήσουν και άλλες ματαιώσεις, δεν τους χρειάζονται, το θέμα είναι να πάρουν κάτι θετικό. [...] νομίζω βάσει της συνεργασίας, επειδή μετά από ένα χρόνο λειτουργίας του ξενώνα, έχει αποδειχθεί ότι και αγκαλιάζουν τα παιδιά μας και τα στηρίζουν και τα ενισχύουν και έχουν ένα πρόγραμμα διαμορφωμένο στις ανάγκες αυτών των παιδιών». (Κοινωνική Λειτουργός 6^{ου} ξενώνα)

Σε ένα πλαίσιο άτυπης εκπαίδευσης εντός του ξενώνα παραδίδονται μαθήματα εμπέδωσης της σχολικής διδακτικής ύλης και ξένων γλωσσών από εθελοντές:

«[...] Δηλαδή, αν ένα παιδί σου λέει «εγώ περιμένω την επανένωσή μου στη Γερμανία και θέλω να μάθω γερμανικά», έχουμε ας πούμε εθελόντρια καθηγήτρια που διδάσκει στα παιδιά γερμανικά. Έρχεται εδώ. Δηλαδή, πώς να σου το πω, προσπαθούμε να το καλύψουμε το μαθησιακό με κάθε τρόπο. Δε θέλουμε να ενισχύσουμε το να κάθεται ένα παιδί χωρίς να κάνει τίποτα». (Κοινωνική Λειτουργός 6^{ου} ξενώνα)

«Ναι, έχουμε εθελοντές και κάνουν μαθήματα του σχολείου και σε ό, τι χρειαστεί το παιδί». (Κοινωνική Λειτουργός 2^{ου} ξενώνα)

- **Οι διδακτικές πρακτικές των δασκάλων**

Από τις απαντήσεις των δασκάλων στη συνέντευξη φαίνεται ότι αυτοί προσπαθούν να προσαρμόζουν τη διδασκαλία τους στην παρουσία των ασυνόδευτων ανηλίκων μέσα στην τάξη. Ωστόσο, η παντελής άγνοια της ελληνικής γλώσσας από τη μεριά των ασυνόδευτων ανηλίκων και οι διαφορετικές μαθησιακές

τους προτεραιότητες σε σχέση με τους συμμαθητές τους οδηγούν τους δασκάλους στην διεξαγωγή μαθήματος δύο ταχυτήτων · Η δασκάλα του 3^{ου} σχολείου αναφερόμενη σε αυτό το ζήτημα, επισημαίνει ότι καλείται να κάνει μάθημα ανάλογο της τάξης υποδοχής και να μοιράσει τον χρόνο της μεταξύ των παιδιών, αλλά ότι αυτή η «μοιρασιά» δεν είναι ισομερής:

«Υποδοχή κάνουμε σε αυτούς, απλά είναι πολύ δύσκολο να κάνεις ένα ολοκληρωμένο μάθημα υποδοχής όταν έχεις να διδάξεις και άλλα παιδιά που έχουν συγκεκριμένες ανάγκες κανονικό μάθημα δηλαδή στα άλλα παιδιά, γιατί δεν μοιράζεται ο χρόνος. Η υποδοχή έχει ανάγκη πολύ περισσότερο προφορικό λόγο, επικοινωνία, ε τα άλλα τα παιδιά έχουν ανάγκη από όλα αυτά που έχουν ανάγκη τα παιδιά που πρόκειται να φύγουν να πάνε στο γυμνάσιο, οπότε ξέρεις, απλά προσπαθούμε να δημιουργούμε συνθήκες, να μοιράζεται κάπως ο χρόνος, όχι ισομερώς, δεν μπορεί να μοιραστεί ισομερώς, δεν γίνεται δηλαδή, απλά προσπαθούμε να δημιουργούμε κάποιες ευκαιρίες που να συναντιούνται όλοι μαζί, δηλαδή κάποιες δραστηριότητες που να μιλάνε όλα μαζί, που να μπορεί να απευθύνεται ο ένας στον άλλον ώστε να γίνεται και ο προφορικός λόγος, αλλά σίγουρα μέσα στην τάξη έχουν πολύ λιγότερο χρόνο, ασύγκριτα λιγότερο χρόνο από ότι έχουν στην υποδοχή. [...] Και όταν έχεις τόσους πολλούς μαθητές δεν φτάνει μία υποδοχή σε ένα σχολείο. Θέλει δύο και τρεις υποδοχές». (Δασκάλα 3^{ου} σχολείου)

«Ήταν στον ίδιο χώρο, παρακολουθούσαν το ίδιο πρόγραμμα, οι εργασίες τους όμως ήταν πολύ διαφορετικές σε σχέση με τα άλλα παιδιά γιατί δεν ήξεραν ούτε ελληνικά, ούτε αγγλικά. Ο ένας ήξερε αγγλικά. Η δουλειά γινόταν περισσότερο σε μαθηματικά, παιχνίδια στον υπολογιστή και στα μαθήματα εικαστικά, γυμναστικές και όλα αυτά συμμετείχαν κανονικά. [...] Στην ελληνική γλώσσα κάποια στιγμή ένας από τους δύο ήθελε να μάθει και κάναμε κάποια προσπάθεια να μάθουμε τα γραμματάκια, φωνούλες, λεξούλες κτλ. [...] Ειδικό εκπαιδευτικό υλικό τριμήνου, εξατομικευμένους στόχους, εξατομικευμένο πρόγραμμα διδασκαλίας, άλλο υλικό, άλλα φύλλα εργασίας, άλλες δραστηριότητες ακόμη και μέσα στην ίδια την τάξη. Την ώρα που εμείς κάναμε μάθημα ιστορίας για παράδειγμα, τα παιδιά θα ήταν στον υπολογιστή, θα έπαιζαν παιχνίδια μαθηματικών μέσα στο ιντερνέτ». (Δάσκαλος 1^{ου} σχολείου)

Από την άλλη μεριά, η δασκάλα του 2^{ου} σχολείου αναφέρει ότι ο ασυνόδευτος ανήλικος μαθητής της πολλές από τις ώρες του ωρολογίου προγράμματος ακολουθούσε τη δασκάλα της αγγλικής γλώσσας στα μαθήματά της με όλες τις τάξεις του σχολείου.

«Δηλαδή, τις ώρες του κενού, κάποια δασκάλα αγγλικών έκανε σε αυτά τα παιδάκια αγγλικά, τις ώρες που έκανε σε κάποια άλλη τάξη, στην Τρίτη, στην Τετάρτη, στην Έκτη, τα έπαιρνε και αυτά μαζί. Δηλαδή αυτά περισσότερο παρακολουθούσαν αγγλικά. Ελληνικά δεν μπορούσαν να παρακολουθήσουν. Εγώ του είχα δώσει βιβλίο της Πρώτης και του μάθαινα τα γραμματάκια σιγά σιγά». (Δασκάλα 2^{ου} σχολείου)

Ο δάσκαλος του 1^{ου} σχολείου φαίνεται πως προσπαθεί να αξιοποιεί τα μαθήματα ώστε να διατηρείται η επαφή των παιδιών μέσα στην τάξη, παρά το μάθημα δύο ταχυτήτων που περιγράφεται προηγουμένως, και να γίνεται διάλογος εξ αφορμής αυτών:

«Όταν μιλούσαμε στα Θρησκευτικά για τις θρησκείες, μας δόθηκε η ευκαιρία. Στη Γεωγραφία, που μιλούσαμε για τις ηπείρους, μας δόθηκε η ευκαιρία πολλές φορές. Ή λέξεις που προέρχονταν από άλλες γλώσσες. Αν ήταν ελληνική ή όχι, πχ η λέξη «μαμά» πως είναι στα φαρσί, πως είναι στα αγγλικά. Ναι, ναι, μας δόθηκαν οι ευκαιρίες, αλλά ήταν λίγες σε σχέση με το πόσο θα μπορούσε να είναι σε μία διαφορετική διαμόρφωση του σχολικού χρόνου. Θα μπορούσαν να είναι όλες οι δραστηριότητες πάνω σε αυτό». (Δάσκαλος 1^{ου} σχολείου)

Οι δάσκαλοι μερίμνησαν για την ενημέρωση των υπόλοιπων μαθητών της τάξης και την ευαισθητοποίησή τους σχετικά με το προσφυγικό ζήτημα προκειμένου να εξασφαλίσουν την ομαλή ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων στην τάξη και την αποδοχή των συμμαθητών τους:

«Όταν ήρθε το παιδί, λοιπόν, ήμασταν κατά κάποιο τρόπο έτοιμοι. Κάποια παιδιά ήταν λίγο δισταχτικά, ένας μαθητής συγκεκριμένα έλεγε «έξω οι μετανάστες από το σχολείο». Κάναμε όμως πάρα πολύ δουλίτσα. Έψαξαν τα παιδιά τα ίδια, δεν τους

έκανα εγώ κατήχηση, ότι το '22 Έλληνες πρόσφυγες πήγαν στη Συρία και βρήκαν φωτογραφίες με τους πρόσφυγες που είχαν βγει στο συσσίτιο στη Συρία». (Δασκάλα 2^{ου} σχολείου)

«[...] Ή κάναμε μία ημερίδα, τώρα δεν θυμάμαι την ομάδα που ήρθε, αφιερωμένη μόνο στο προσφυγικό και για προβληματισμό και τα παιδιά είπαν τις εμπειρίες τους όσο μπορούσαν βέβαια». (Δάσκαλος 1^{ου} σχολείου)

Όσον αφορά την αξιολόγηση των ασυνόδευτων ανήλικων μαθητών, ο δάσκαλος του 1^{ου} σχολείου αρνείται την αξιολόγησή τους επηρεασμένος από τις πρόσφατες μνήμες των παιδιών αυτών το τραύμα της απώλειας, για αυτό και επιλέγει να είναι επιεικής μαζί τους:

«Η αξιολόγησή τους ήτανε... δεν υπήρχε αξιολόγηση, παρά μόνο μία ενθάρρυνση να συμμετέχουν μέσα σε μια ομάδα, να νιώθουν χαρούμενα μετά από όλα αυτά που έχουν περάσει, δεν τους έβαλα ούτε μία φορά βαθμό. Ε, τους επέτρεψα στην αρχή να έχουν μέσα και το κινητό τους, να ακούνε μουσική αν θέλουνε στην αρχή που ήταν απομονωμένοι και σιγά σιγά το καταργήσαμε όλο αυτό. Ε, αξιολόγηση δεν υπήρχε σε γνωστικό επίπεδο, δεν υπήρχε λόγος να κάνω αξιολόγηση». (Δάσκαλος 1^{ου} σχολείου)

4.2. Προοπτικές ένταξης και κωλύματα

- **Το προφίλ των ασυνόδευτων ανήλικων μαθητών**

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι μαθητές που φοιτούν στις τάξεις των 3 δασκάλων που συμμετέχουν στη συνέντευξη είναι όλοι αγόρια, διαμένουν σε ξενώνες φιλοξενίας και η ηλικία τους κυμαίνεται μεταξύ 11 έως 16 ετών. Αν και το όριο ηλικίας εγγραφής ενός παιδιού στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι τα 15 έτη, η δασκάλα του 3^{ου} σχολείου ισχυρίζεται ότι κάποιοι από τους ασυνόδευτους ανήλικους μαθητές της φαίνονταν μεγαλύτεροι και πιθανολογεί ότι έχουν δηλώσει ψευδή ηλικία.

«Έχουν δηλώσει ηλικία ότι είναι ας πούμε 15 χρονών, το όριο, δηλαδή, αλλά πρέπει να είναι παραπάνω». (Δασκάλα 3^{ου} σχολείου)

Ως προς την βίαιη αποκοπή των παιδιών αυτών από το σχολείο στη χώρα καταγωγής και το χρόνο αποχής από τον σχολικό θεσμό, οι δάσκαλοι αναφέρουν ότι:

«Γνωρίζετε αν απείχαν καιρό από το σχολικό περιβάλλον;

-Ναι, καταρχήν τα χρόνια του ταξιδιού, δεν ξέρουμε ακριβώς, τώρα που αρχίζουν να μιλάνε περισσότερο και να εκφράζονται, που μπορούν δηλαδή να μιλήσουν, νομίζω ότι τα περισσότερα πρέπει να ήταν κάτι χρόνια στο ταξίδι αυτό γιατί είναι μεγάλο το ταξίδι, είναι πολλά τα χρήματα, πρέπει να εργάζονται να πληρώνουν το ταξίδι το επόμενο κτλ. Πρέπει δηλαδή από ότι μας λέγανε τελευταία που μπορούμε να μιλήσουμε και περισσότερο, μπορεί να είναι και δυο και τρία χρόνια στο δρόμο». (Δασκάλα 3^{ου} σχολείου)

«Ε, ναι, αρκετό καιρό, τουλάχιστον για δύο χρόνια. Πάνω από δύο χρόνια». (Δασκάλα 2^{ου} σχολείου)

Την επί σειρά ετών απομάκρυνση των παιδιών από το σχολικό περιβάλλον επιβεβαιώνει και η κοινωνική λειτουργός:

«Ειδικά τα παιδιά που προέρχονται από χώρες που βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση απείχαν καιρό και επίσης είναι και μεγάλο το ποσοστό αυτών που δεν έχουν φοιτήσει καθόλου στο σχολείο. Ή μπορεί, ξέρω εγώ, να 'ναι ένα παιδί 16 ετών και να έχει φοιτήσει 5 χρόνια στο σχολείο, που είναι πολύ λίγα». (Κοινωνική Λειτουργός 6^{ου} ξενώνα)

Όσον αφορά το πλάνο των μαθητών αυτών κατά την παραμονή τους στην Ελλάδα, αυτό δεν ήταν μακροπρόθεσμο καθώς για όλα τα παιδιά είχαν ήδη δρομολογηθεί διαδικασίες οικογενειακής επανένωσης με συγγενείς του στην Ευρώπη και μερικά από αυτά είχαν μόλις φύγει. Σχετικά με τον μέσο χρόνο παραμονής των παιδιών στην Ελλάδα, η δασκάλα του 3^{ου} σχολείου αναφέρει ότι αυτός κυμαίνεται από 4 έως 8 μήνες και εξαρτάται από τον εάν τα παιδιά θα αποφασίσουν να φύγουν νόμιμα ή παράτυπα από τη χώρα:

«Κανά τετράμηνο εξάμηνο. Αν φύγουν με τη νόμιμη οδό, είναι περίπου εξάμηνο με οκτάμηνο, δηλαδή θέλουν ένα χρόνο να είναι στο σχολείο, αλλά τα περισσότερα από αυτά επιταχύνουν τις διαδικασίες με παράνομους τρόπους, ε με τις παράνομες οδούς και δηλαδή στο πεντάμηνο, στο εξάμηνο φεύγουνε».

Όλοι οι μαθητές φοίτησαν στο σχολείο περίπου 4 μήνες:

«Είναι, δηλαδή, περίπου 3, 3,5 μήνες». (Δάσκαλος 1^{ου} σχολείου)

«Τέσσερις μήνες». (Δασκάλα 2^{ου} σχολείου)

Μολονότι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι μαθητές των δασκάλων που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις προορίζονταν όλοι για οικογενειακή επανένωση και έτσι εν καιρώ θα εγκατέλειπαν την Ελλάδα, η σύνθεση των ξενώνων μαρτυρά ότι ο μισός αριθμός των παιδιών προορίζεται να παραμείνει στην Ελλάδα:

«Είναι διαφορετικές οι περιπτώσεις. Είναι παιδιά τα οποία οι γονείς τους είναι πίσω, είναι παιδιά που οι γονείς τους ή ο πατέρας ή η μητέρα δεν ζει, είτε λόγω υγείας, είτε λόγω της κατάστασης που είναι στη χώρα τους και δεν είναι εν ζωή πια. Είναι παιδιά που δεν είναι πλέον οι γονείς τους στη χώρα τους και έχουν ήδη ξεκινήσει και αυτοί το ταξίδι για Ευρώπη, οπότε μέσω του ανηλίκου, με διάφορες διαδικασίες,

πρόγραμμα δηλαδή οικογενειακής επανένωσης, ο ανήλικος μπορεί να τραβήξει τους γονείς. Είναι και ένα παιδί τώρα που η μητέρα του είναι ήδη Ελβετία, οπότε θα πάει αυτό. Δηλαδή είναι ότι είναι διαφορετικές περιπτώσεις, όχι κάτι συγκεκριμένο.[...] Υπάρχουν παιδιά που, όπως για παράδειγμα κάποια παιδιά από Πακιστάν, που οι γονείς τους είναι εκεί, και δεν έχουν σκοπό να έρθουν εδώ, έχουν έρθει μόνο τα παιδιά κυρίως για να έχουν καλύτερο μέλλον και δεν έχουν κάποιο συγγενή σε άλλη χώρα της Ευρώπης, και στόχος είναι να παραμείνουν εδώ. [...] Τα παιδιά που είναι χρόνια είναι κάποια που είναι 4 και 5 χρόνια. Είναι παιδιά τα οποία θέλουν να μείνουν στην Ελλάδα, οπότε ήρθαν πολύ μικρά, οπότε φιλοξενούνται στον ξενώνα». (Κοινωνική Λειτουργός 2^{ου} ξενώνα)

«Τα παιδιά για οικογενειακή επανένωση δεν θα μείνουν. Επίσης, τα παιδιά που μπαίνουν στο relocation, το πρόγραμμα μετεγκατάστασης, και αυτά φεύγουν. Χώρες, όμως, όπως το Αφγανιστάν, που δεν είναι στο relocation, από αυτές τις χώρες υπάρχουν παιδιά που θα μείνουν εδώ ως τα 18, γιατί κάνουν αίτημα ασύλου στην Ελλάδα, δεν έχουν κάποιο συγγενή να τους περιμένει κάπου αλλού, οπότε προσπαθούμε και φτιάχνουμε ένα ενταξιακό πλάνο γι' αυτά τα παιδιά, για να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία. [...] Επειδή ανακυκλώνεται διαρκώς ο πληθυσμός, είναι σχεδόν ίσος ο αριθμός». (Κοινωνική Λειτουργός 6^{ου} ξενώνα)

Ύστερα από το κλείσιμο του βαλκανικού δρόμου αρχικά για τους Αφγανούς τον Φεβρουάριο του 2016 και στη συνέχεια για όλους με το οριστικό «σφράγισμα» των συνόρων μετά τη Σύνοδο της 7^{ης} Μαρτίου, η παραμονή των ασυνόδευτων ανηλίκων στους ξενώνες παρατάθηκε για μήνες και άφησε στο παρελθόν τον προηγούμενο προσωρινό χαρακτήρα της διαμονής τους που σε πολλές περιπτώσεις δεν ξεπερνούσε τη μία μέρα (Σπυροπούλου & Χριστόπουλος, 2016:61). Σχετικά με τον χρόνο παραμονής των ασυνόδευτων παιδιών στους ξενώνες και τις μεγάλες αποκλίσεις σε σχέση με το καλοκαίρι του 2015, η κοινωνική λειτουργός σχολιάζει:

«Κατά προσέγγιση, ένα τρίμηνο σίγουρα. Σίγουρα τρίμηνο γιατί, αν βγάλουμε το καλοκαίρι που ήρθαν κάποια παιδιά και έμειναν το πολύ ένα μήνα, είναι τώρα πλέον έχει σταθεροποιηθεί και ο αριθμός, οπότε και το διάστημα και είναι παιδιά,

σίγουρα, είναι πέντε μήνες πολλά παιδιά εδώ. Είναι παιδιά και χρόνια, αλλά πέντε μήνες σίγουρα». (Κοινωνική Λειτουργός 2^{ου} ξενώνα)

Αντίστοιχα, για τον μέσο χρόνο φοίτησης των ασυνόδευτων ανήλικων μαθητών που φιλοξενούν στο σχολείο, αναφέρει ότι υπάρχουν παιδιά που παρακολούθησαν μαθήματα ολόκληρη τη σχολική χρονιά 2015-2016 και πέρασαν επιτυχώς στην επόμενη τάξη·

«Κοίταξε, τα παιδιά, δεν θυμάμαι ακριβώς τους αριθμούς από τον Σεπτέμβριο μέχρι τον Ιούνιο, γιατί είχαν γίνει εγγραφές, αλλά κάποια παιδιά φύγανε λόγω οικογενειακής επανένωσης ή relocation. Το μόνο που μπορώ να σου πω είναι ότι τα παιδιά που ξεκίνησαν τον Σεπτέμβρη και είναι ακόμα στον ξενώνα, ολοκλήρωσανε. [...] σήμερα μάλιστα πήραν και το απολυτήριο, «περάσαμε». Και μάλιστα ένα παιδί πήρε και απολυτήριο από τη Σιβιτανίδειο Σχολή». (Κοινωνική Λειτουργός 2^{ου} ξενώνα)

Η παιδική ηλικία, συνώνυμη της ευαλωτότητας, επιβαρύνεται πρόσθετα όταν στο πρόσωπο ενός παιδιού συνυπάρχουν και άλλες περιστάσεις ανασφάλειας, όπως αυτή της απώλειας του γονέα και της προσφυγιάς. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι έχοντας βιώσει τραυματικές εμπειρίες στις χώρες καταγωγής τους, αλλά και κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους, που σε πολλές περιπτώσεις δεν ολοκληρώνεται καν στην Ελλάδα, έχουν πρόσφατες τις πληγές από τα βιώματά τους, κάτι που λαμβάνουν υπ' όψιν οι 3 δάσκαλοι όταν μιλούν για τους μαθητές τους·

Για τον δάσκαλο του 1^{ου} σχολείου στόχος του δεν είναι η επίδοση των παιδιών, αλλά αποκλειστικά «να νιώθουν χαρούμενα μετά από όλα αυτά που έχουν περάσει». Γι' αυτό και δεν αξιολογεί αυστηρά τις αντιδράσεις και τη συμπεριφορά τους μέσα στην τάξη, ενώ παρατηρεί ότι η σκέψη των παιδιών είναι στραμμένη στους γονείς τους:

«Εντάξει, οι δυσκολίες που είχαν τα παιδιά αυτά της προσαρμογής με όλα αυτά που είχαν περάσει, όταν ένας άνθρωπος στην ηλικία των δώδεκα αναγκάζεται να περπατάει 3,5 μήνες, να διασχίζει τη μισή Ασία, θέτοντας τον εαυτό του τόσες

φορές σε κίνδυνο για να σώσει τη ζωή του, τι μπορώ να συγκρίνω με τα άλλα παιδιά; Τα άλλα παιδιά με όλα τους τα προβλήματα, έχουν την οικογένειά τους, έχουν μία βάση, κάπου να ακουμπήσουν αυτά τα προβλήματα, αυτά είναι ξεκρέμαστα τελείως, παρόλα αυτά είναι συνεργάσιμοι, φυσικά ήμασταν πιο ελαστικοί σε εκρήξεις οργής, θυμού, βαρεμάρας. Εφηβάρια εν τω μεταξύ και τα δύο. Ε, λογικό είναι. Πιο ελαστικοί, αλλά δεν μπήκα στη διαδικασία της παρατήρησης και της σύγκρισης, είπα ότι γι' αυτά τα παιδιά οτιδήποτε είναι θεμιτό και δικαιολογημένο κι έτσι μπήκαν και μέσα στην τάξη. Πολλούς κανόνες της τάξης τους κάναμε πολύ πιο ελαστικούς γι' αυτά τα δύο παιδιά, σε συνεργασία φυσικά και με τους άλλους μαθητές.[...] το μυαλό του ήταν συνεχώς εκεί. Ναι, φυσικά και το θέμα συζήτησης ήταν πότε θα φύγουμε, πότε θα πάμε στη μαμά, πότε θα πάμε στον μπαμπά. Εννοείται ότι τους απασχολούσε πάρα πολύ».

Παρόμοιες σκέψεις διατυπώνουν και οι άλλες δύο δασκάλες:

«[...]εγώ του έβαζα όσο ήθελε, δεν μπορούσα να το πιέσω, ήταν τόσο πιεσμένο από όλα τα άλλα [...]Μου έλεγε “my rara”, μιλούσε όμως συχνά στο τηλέφωνο. Όλα τον επηρέαζαν. Όλα. Είχε μεταπτώσεις. Εκεί που τον έβλεπες ήταν χαρούμενος και έπαιζε με τα παιδιά, έλεγε «πονάει το κεφάλι μου», δεν ήθελε να του μιλάς, ήθελε να κάθεται μόνος του, έτσι λίγο με τον φίλο του τον Ν. ο οποίος έγινε ο κολλητός του. Έβλεπες ότι είχε μεταπτώσεις». (Δασκάλα 2^{ου} σχολείου)

«Κοίταξε κουβαλάνε πολλά, δεν είναι μόνο η ευκαιρία, ε φαντάζομαι ότι σίγουρα μπαίνει ο παράγοντας ότι η οικογένεια είναι αλλού, μακριά, θα περάσει καιρός για να την ξαναδούν, δεν μπορούν να γυρίσουν πίσω, ξέρουν ότι είναι πολύ δύσκολο να ταξιδέψουν. Ε στην επίδοσή τους δεν ξέρω πόσο τους επηρεάζει γιατί φαίνονται να έχουν πολύ καλές επιδόσεις, αλλά ψυχολογικά σίγουρα τα επηρεάζει, όπως και η ανασφάλεια. Ναι μεν έχουν τον δυναμισμό της ηλικίας τους, αλλά ε και το συναίσθημα και η συναισθηματική ασφάλεια. Βέβαια δεν ξέρω πόσο την είχαν αυτή στις πατρίδες τους. Με όλο αυτό που συμβαίνει. Με την απίστευτη βία της φτώχειας, με την απίστευτη βία του πολέμου, με την απίστευτη βία των εκβιασμών, των ηθικών, των θρησκευτικών γιατί δεν είναι και εύκολο κάποιος γονιός να αφήσει το

παιδί του να φύγει. Θεωρεί ότι για κάποιο λόγο αυτό είναι καλύτερο και με αυτές τις συνθήκες. Άρα δεν νομίζω ότι όλα αυτά τα παιδιά που ταξιδεύουν ασυνόδευτα μόνα τους, ότι θα είχαν καλύτερες συνθήκες ασφάλειας στην περιοχή τους. Αλλά ξέρεις η σκέψη ότι οι δικοί μου είναι πίσω, την έχουν, αλλά δεν νομίζω ότι τους επηρεάζει γιατί υπάρχει μια δυναμική στη ζωή τους και νομίζω έχουν πάρει και την ευχή των γονιών τους που νομίζω τα απελευθερώνει κιόλας». (Δασκάλα 3^{ου} σχολείου)

Η κοινωνική λειτουργός του 6^{ου} ξενώνα σχολιάζει πως επηρεάζει η απουσία γονέα τους ασυνόδευτους ανήλικους και επισημαίνει:

«Σε όλα. Σε όλα τα επίπεδα. Εγώ δεν μπορώ να εστιάσω σε αυτό του σχολείου, γιατί είναι μια πολύ διαφορετική συνθήκη. Βρίσκονται αυτά τα παιδιά σε μια πολύ διαφορετική συνθήκη από τα υπόλοιπα παιδιά. Δεν έχουν ένα γονέα να φροντίσει για όλα αυτά που έπρεπε να φροντίσει, παίζουμε εμείς αυτόν τον ρόλο, δηλαδή όταν εμφανιζόμαστε στο σχολείο, πάνε απέξω από την αίθουσα που μιλάμε με τους καθηγητές, μας χαιρετάνε, εκεί φαίνεται πόσο μεγάλη ανάγκη έχουν [...] η πλειοψηφία δεν το εκφράζει, αλλά δεν το λες αυτό και ποτέ με λόγια, αυτό το δείχνεις, ένα μικρό παιδί θα το δείξει με το να προβάλλει σε εσένα τον θυμό του, με το να γίνει πολύ χειριστικό, ένα μεγάλο παιδί μπορεί να μην το εκτονώσει αυτό με κάποιον συγκεκριμένο τρόπο και να είναι εσωστρεφής, να μην μοιράζεται, να είναι μελαγχολικός, να βγαίνει δηλαδή ένας πιο σιωπηλός πόνος».

- **Μαθητές στο περιθώριο της τάξης**

Οι ξεχωριστές ανάγκες των ασυνόδευτων παιδιών σε σχέση με αυτές των υπόλοιπων μαθητών της τάξης, η άγνοια της ελληνικής γλώσσας και η συνακόλουθη ασθενής επικοινωνία με τον διδάσκοντα είναι οι βασικοί λόγοι που οδήγησαν τους δασκάλους στη διεξαγωγή μαθήματος δύο ταχυτήτων και στην περιθωριοποίηση των ασυνόδευτων ανηλίκων κατά τη διάρκεια του μαθήματος:

«[...] ήταν απομονωμένοι μέσα στη σχολική αίθουσα, γιατί ήταν αφοσιωμένοι στη δική τους τη δουλειά και οι άλλοι ήταν πάλι στη δική τους, δεν υπήρχε δηλαδή αλληλεπίδραση μεγάλη στην ώρα του μαθήματος πολύ [...] Είναι βασική η διερμηνεία για να νιώθουν τα παιδιά οικεία. Γιατί εδώ στην αρχή τα έβλεπε τα παιδάκια, θέλανε, αφού με αναγκάζουν να είμαι εδώ πέρα, εντάξει θα είμαι εδώ, αλλά είμαι απομονωμένος ακούγοντας τη μουσική μου, μιλώντας με φίλους με μηνύματα και λοιπά και σιγά σιγά ανοίχτηκαν. Αν πήγαιναν σε ένα χώρο που από την αρχή να ήταν έτσι». (Δάσκαλος 1^{ου} σχολείου)

«Δεν μπορούν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα της Έκτης εκ των πραγμάτων, αφού χρειάζεται γλώσσα, απλά ο Δάσκαλος παράλληλα κάνει το μάθημα υποδοχής που θα έπρεπε να το κάνουν σε μια άλλη τάξη με έναν άλλο Δάσκαλο. [...] Υπάρχει επαφή με το πρόγραμμα της τάξης τους και του σχολείου. Απλά τώρα τι να τους κάνουν; Ιστορία; Και τι να καταλάβουν; Γεωγραφία; Α, στη Γεωγραφία σε κάποια μαθήματα που είναι κατασκευή χάρτη κτλ συμμετέχουν και μαθαίνουν και ονόματα χωρών και τέτοια, ξέρεις. Αλλά σε πιο θεωρητικά μαθήματα γεωγραφίας δεν μπορούν να συμμετέχουν. (Δασκάλα 3^{ου} σχολείου)

Η δασκάλα του 3^{ου} σχολείου επισημαίνει μεταξύ των παραγόντων που επέβαλαν ως αναγκαία την εξατομικευμένη διδασκαλία προς τους ασυνόδετους μαθητές το γεγονός ότι πολλά από αυτά τα παιδιά δεν είχαν εγγραφεί ποτέ στο σχολείο και δεν γνώριζαν ανάγνωση και γραφή, ώστε να χρειάζεται να τους διδάσκει τη μέθοδο ανάγνωσης σε διαφορετική γλώσσα από τη μητρική τους και μάλιστα σε μία τάξη προχωρημένη (ΣΤ'). Στο μέτρο, όμως, που η εξατομικευμένη διδασκαλία δεν μπορούσε να συνδυαστεί εκ των πραγμάτων και ισομερώς με τη διδασκαλία προς τους υπόλοιπους μαθητές, η περιθωριοποίηση των ασυνόδετων ανήλικων μαθητών ήταν επόμενη.

«[...] ούτε στην πατρίδα τους δεν είχαν πάει ποτέ στο σχολείο, που σημαίνει ότι θέλουν μια διαφορετική αντιμετώπιση, ήταν δύσκολο να συμβεί, οπότε κάπως συνυπάρχουν με εμάς μέσα στις τάξεις, είναι λιγότερα, είναι, ξέρεις, πολύ λιγότερα, φτιάχνουν την ομαδούλα τους, μπορούν να κάνουν κάποια πράγματα. [...] αλλά

παιδιά τα οποία είναι σε αυτή την ηλικία, αλλά δεν έχουν μάθει ποτέ, δεν έχουν πάει ποτέ σχολείο, είναι πολύ δύσκολο, γιατί πρέπει να τους μάθεις πρώτα μηχανισμό ανάγνωσης γραφής σε μια ξένη γλώσσα που δεν ξέρουν και μετά να προχωρήσουν».

Ιδιαίτερα στην περίπτωση του 2^{ου} σχολείου, η δασκάλα δημιουργεί την εντύπωση ότι ο ασυνόδετος ανήλικος μαθητής βρίσκεται διαρκώς αποκλεισμένος από την υπόλοιπη τάξη όσο χρόνο διαρκεί το μάθημα, καθώς η ίδια αφιερώνεται σε αυτόν μόνο όταν υπάρχει κάποιο διδακτικό κενό και είναι διαθέσιμη ή όταν οι υπόλοιποι μαθητές είναι απασχολημένοι, ενώ αναφέρει επανειλημμένα ότι το παιδί κατά τη διάρκεια των μαθημάτων μόνο ζωγράφιζε:

«[...] αυτά περισσότερο παρακολουθούσαν αγγλικά. Ελληνικά δεν μπορούσαν να παρακολουθήσουν. [...] Το έκανε λίγο με το ζόρι, εγώ του έβαζα όσο ήθελε, δεν μπορούσα να το πιέσω, ήταν τόσο πιεσμένο από όλα τα άλλα, αλλά κάποια γραμματάκια έτσι να μάθει να γράφει ελληνικά προσπάθησα να του μάθω τις ώρες που είχα ή κενό ή όταν τα άλλα έκαναν μια δουλίτσα που δεν χρειαζόμουν εγώ, έκανα σε αυτό μία έτσι εξατομικευμένη, όπως λέμε διδασκαλία για να τον μάθω λίγα ελληνικά. [...] Ζωγράφιζε. Ε αν ήταν κάτι ενδιαφέρον, ας πούμε Φυσική που κάναμε τα πειράματα, είχε ανοίξει το βιβλίο, κοίταζε, παρακολουθούσε. [...] Τα Μαθηματικά του άρεσαν πιο πολύ, συνήθως ζωγράφιζε, άμα δεν είχε τι να κάνει, ζωγράφιζε. Είχε και κάτι πονοκεφάλους κατά καιρούς και καθόταν έτσι και δεν μιλούσε καθόλου». (Δασκάλα 2^{ου} σχολείου)

Στο εμπόδιο της επικοινωνίας λόγω της διαφορετικής γλώσσας αναφέρονται και οι κοινωνικοί λειτουργοί επηρεασμένες από τα αφηγήσεις των φιλοξενούμενων μαθητών. Η κοινωνική λειτουργός του 6^{ου} ξενώνα αναγνωρίζει την πρόθεση των δασκάλων να διδάξουν τα ασυνόδετα παιδιά, αλλά αποδίδει στο ανεπαρκές διδακτικό προσωπικό και στον μεγάλο αριθμό μαθητών την αδυναμία υλοποίησης της πρόθεσης αυτής. Τέλος, διευκρινίζει ότι τις περισσότερες φορές εναπόκειται εν τέλει στην προσωπική θέληση του κάθε δασκάλου, παρά στην εκπαιδευτική πολιτική, η επιτυχής διδασκαλία προς τα παιδιά αυτά.

«[...] υπήρχε δυσκολία στην επικοινωνία. Τουλάχιστον στην αρχή, γιατί μετά μάθανε πολύ πιο γρήγορα και καλύτερα αγγλικά. Επικεντρώθηκαν σε διάφορες ασκήσεις στα αγγλικά και στα μαθηματικά. Σ' αυτό. Γιατί στα μαθήματα μέσα δεν πολυκαταλάβαιναν τι ακριβώς ήθελε, οπότε τους έβαζε ασκήσεις σε αγγλικά και μαθηματικά. [...] Ήταν μέσα στην τάξη και στα άλλα μαθήματα, ιστορίες, γεωγραφίες, αλλά δεν... Ήταν δύσκολο. Δεν καταλάβαιναν. Γιατί αν καταλαβαίνεις, μπορεί να μην το μάθεις, αλλά αν δεν καταλαβαίνεις, είναι αλλιώς. [...] Δυσκολίες, αν αναφερθούμε στα παιδιά που ήταν στο Δημοτικό, δυσκολία υπήρχε στην επικοινωνία. Γιατί δεν είχε άλλα παιδιά που να μιλούν την ίδια γλώσσα και ήταν λίγο δύσκολο αυτό. [...] Ναι το λένε και αυτό, στην αρχή, ότι αφού θα φύγω γιατί να πάω, αλλά τους εξηγείς, ότι πρέπει να μπεις σε ένα πρόγραμμα, τι θα κάνεις μέχρι να φύγεις. Οπότε το καταλαβαίνουν. Μπορεί να μην το καταλάβουν στην αρχή, αλλά το συνηθίζουν και το καταλαβαίνουν». (Κοινωνική Λειτουργός 2^{ου} ξενώνα)

«[...] Ίσως, η δυσκολία είναι ο αριθμός των παιδιών σε κάθε τάξη. Ίσως δηλαδή σε αυτά τα σχολεία θα έπρεπε να υπάρχει διαθέσιμο περισσότερο προσωπικό για να μπορεί να ασχοληθεί. Γιατί έχουν τόση όρεξη οι δάσκαλοι, από αυτό που είδα εγώ. Αλλά δεν μπορούν να κοιτάξουν κάθε παιδί εξατομικευμένα, δηλαδή αναγκαστικά ξέρουν ότι κάποιοι μπορεί να μείνουν πιο πίσω. [...] Αυτό είναι, παίζει πολύ και το προσωπικό στοιχείο. Δηλαδή, δεν μπορούμε να κρίνουμε ένα ολόκληρο σχολείο, γιατί λειτουργεί και λίγο ατομικά ο καθένας». (Κοινωνική Λειτουργός 6^{ου} ξενώνα)

- **Το σχολείο ως ευκαιρία**

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι ως πρόσφυγες έχουν υποχρεωθεί βιαίως να εγκαταλείψουν τις πατρίδες τους και μαζί με αυτές όλο το πλέγμα των κοινωνικών σχέσεων που είχαν αναπτύξει σ' αυτές μέχρι την αποχώρησή τους. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, το κράτος υποδοχής οφείλει να αναβιώσει τους δεσμούς αυτούς που οι πρόσφυγες έχουν απολέσει, κατασκευάζοντας νέα δίκτυα σχέσεων γύρω από αυτούς (Rutter, 2006:39). Ενισχυτικό ρόλο σε αυτό μπορεί να διαδραματίσει, όσον αφορά τα παιδιά, το σχολείο · στα αποσπάσματα

των συνεντεύξεων που ακολουθούν οι κοινωνικές λειτουργοί των ξενώνων επισημαίνουν την καθοριστική συνδρομή του σχολείου στην ανάπτυξη δεσμών μεταξύ των ασυνόδευτων ανηλίκων από τη μία μεριά, των δασκάλων και των συμμαθητών από την άλλη:

«Έρχονται κοντά με παιδιά από άλλους πολιτισμούς, που είναι σημαντικό να μοιράζονται στοιχεία. [...] Και αυτό πολύ σημαντικό. Είναι πολύ σημαντικό γενικά γι' αυτά τα παιδιά να διαμορφώνουν δεσμούς και μάλιστα δεσμούς σταθερούς και ο δεσμός με τον δάσκαλο είναι πολύ σημαντικός. Φυσικά και είναι σημαντικός! Και ικανοποίηση τους δίνει και έχουν πάρα πολύ ανάγκη την αποδοχή. Την παίρνουν από εδώ, από τον ξενώνα όσο μπορούν, είναι πολύ σημαντικό να την πάρουν και από το σχολείο. Δηλαδή όταν ακούν το «μπράβο», είναι ένα βήμα ότι είσαι καλός, τα πήγες καλά, ανταποκρίνεσαι». (Κοινωνική Λειτουργός 6^{ου} ξενώνα)

«Θεωρώ ότι και μόνο που έρχονται σε επαφή με άλλους συνομηλίκους τους, που έχουν επικοινωνία μαζί και αλλάζουν απόψεις, κουβεντιάζουν [...]». (Κοινωνική Λειτουργός 2^{ου} ξενώνα)

Οι κοινωνικές λειτουργοί προσθέτουν, επιπλέον, ότι το σχολείο προσδίδει κανονικότητα στις ζωές των ασυνόδευτων ανηλίκων, κάτι το οποίο έχουν πραγματικά ανάγκη προκειμένου να μη νιώθουν ότι βρίσκονται «εκτός τόπου». Κάνοντας αυτό που συνηθίζεται να κάνουν όλα τα παιδιά σε κάθε χώρα του κόσμου, πηγαίνοντας δηλαδή στο σχολείο, τα ασυνόδευτα παιδιά νιώθουν πως αν και πρόσφυγες, δεν έχουν απολέσει την παιδική τους ιδιότητα και δεν αποκλίνουν από τα υπόλοιπα παιδιά της ηλικίας τους.

«[...]θεωρώ ότι το κίνητρό τους είναι ότι ψάχνουν και μια κανονικότητα που μέχρι τώρα είχε διαταραχθεί στην ιστορία τους και στη ζωή τους και αυτό έχει μια κανονικότητα μέσα γιατί κάνεις αυτό που υποτίθεται ότι έχει δικαίωμα κάθε παιδί από άκρη σε άκρη του κόσμου, ας πούμε, να κάνει, δηλαδή πας στο σχολείο. Οπότε, τώρα που το σκέφτομαι, και παιδιά που είναι από χώρες που ξέρουν ότι θα φύγουν

πάλι έχουν ισχυρό κίνητρο για την εξέλιξή τους μάλλον». (Κοινωνική Λειτουργός 6^{ου} ξενώνα)

Για τις κοινωνικές λειτουργούς, το σχολείο είναι το εισιτήριο που θα επιτρέψει στα παιδιά να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία, να γίνουν μέλη μιας κοινότητας και να αισθανθούν την ασφάλεια που αυτή και οι κανόνες της συνεπάγονται.

«[...] Το να ενταχθούν καλύτερα στην κοινωνία, νομίζω, μάλλον την ελληνική, δηλαδή ίσως έχουν πιο ισχυρό κίνητρο τα παιδιά που πρόκειται να παραμείνουν εδώ. Αλλά ακόμα και τα άλλα [...] Νομίζω ότι συμβάλει πάρα πολύ στο να ωριμάσουν, συμβάλει πάρα πολύ στο να οργανωθούν, είναι παιδιά που όσο δομημένη ή οργανωμένη να ήταν πριν η προσωπικότητά τους και η ζωή τους, είναι παιδιά που έχουν περάσει μια πολύ μεγάλη δυσκολία οι περισσότεροι μέχρι να φτάσουν εδώ, είναι γενικά ασταθής η ζωή τους σε αυτή τη φάση, οπότε νομίζω ότι τους οργανώνει, τους κάνει να νιώθουν πιο ασφαλείς, είναι κάτι συγκεκριμένο και δεν είναι αόριστο, δηλαδή πας στο σχολείο και είναι σημαντικό να ξέρει ότι έχει αυτή την υποχρέωση που είναι και υποχρέωση και δικαίωμα. Θεωρώ ότι τους βοηθάει πάρα πολύ στο να αλληλεπιδρούν με τα άλλα παιδιά, στο να κοινωνικοποιούνται, στο να μη νιώθουν ότι διαφέρουν επειδή έτυχε και γεννήθηκαν σε χώρες που είναι σε εμπόλεμη κατάσταση». (Κοινωνική Λειτουργός 6^{ου} ξενώνα)

«Αλλά το θέλουν και τα ίδια το να πηγαίνουν σχολείο γιατί το να είναι κάθε μέρα εδώ, να κοιμούνται, να ξυπνούν μόνο, δεν, πρέπει να έχουν κάτι. Το ζητάνε. [...] κάτι παίρνουν και μαθαίνουν, ε, που είναι σε ένα πρόγραμμα, γίνονται πιο υπεύθυνα, η συμπεριφορά τους αλλάζει, το πώς πρέπει να είναι στο σχολείο, να μην είναι επιθετικά, να μπορούν να βάλουν όρια. Όλα αυτά που προσφέρει το σχολείο, τους βοηθάει». (Κοινωνική λειτουργός 2^{ου} ξενώνα)

- **Στοιχεία ένταξης**

Κοινή παραδοχή όλων των συνεντεύξεων ήταν οι φιλικόι δεσμοί που ανέπτυξαν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους στην τάξη. Από τις

αφηγήσεις τόσο των δασκάλων, όσο και των κοινωνικών λειτουργών φαίνεται ότι η εκάστοτε τάξη «αγκάλιασε» τα ασυνόδευτα παιδιά και σε πολλές περιπτώσεις οι φιλικές επαφές συνεχίζονταν και εκτός σχολείου, τα απογεύματα στη γειτονιά. Η δασκάλα του 2^{ου} σχολείου μάλιστα κάνει λόγο για μια «ξεχωριστή» φίλια που αναπτύχθηκε μεταξύ του ασυνόδευτου μαθητή και ενός συμμαθητή του ·

«Και φιλικές σχέσεις, έπαιζαν μαζί στο διάλειμμα με τα άλλα τα παιδιά, έμαθαν λέξεις ελληνικές, εντάξει τα ονόματα των άλλων δυσκολεύονταν λίγο να τα μάθουν, γιατί καινούριοι ήχοι δεν ήταν στις συνήθειές τους. Αλλά τα πήγαν καλά. Με τα παιδιά, αυτά που γνώρισαν εδώ, έπαιζαν skateboard και τέτοια, συνεχίζονταν οι επαφές τους και εκτός σχολείου». (Δάσκαλος 1^{ου} σχολείου)

«[...]ναι, ναι, οι περισσότεροι έχουν φίλους από το σχολείο. [...]Ναι, και την Παρασκευή είχαμε ένα πάρτι, το πάρτι του σχολείου μας, το αποχαιρετιστήριο». (Κοινωνική Λειτουργός 2^{ου} ξενώνα)

«Και οι δικοί μου μαθητές είχαν φτιάξει ομαδούλες και δεν τον άφηναν ποτέ μόνο του, ειδικά τον πρώτο καιρό. [...]Έκανε και πολύ καλό φίλο, τον αγάπησε πάρα πολύ, μέχρι που ήθελε ο Ν. να τον πάρει στο σπίτι του, να τον υιοθετήσει η μαμά του». (Δασκάλα 2^{ου} σχολείου)

Από τις απαντήσεις προέκυψε, επίσης, ότι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι μαθητές συμμετείχαν σε όλες τις δραστηριότητες του σχολείου, ιδιαίτερα σε αυτές που είχαν ψυχαγωγικό σκοπό, αλλά και σε αθλητικούς αγώνες, εορταστικές εκδηλώσεις και εκδρομές:

«Κάναμε εκδρομές, ήμασταν σε ένα πρόγραμμα για τον πολιτισμό, συμμετείχαν κανονικά. Βαριόντουσαν όταν βασιζόταν στο λόγο, όταν ήταν ομιλίες ή κουβέντες που δεν καταλάβαιναν τη γλώσσα. Και θέατρο παρακολούθησαν και μουσική παρακολούθησαν και εκθέσεις γλυπτικής και ζωγραφικής και όλα αυτά. Συμμετείχαν βέβαια. Όταν βλέπαμε ταινίες μέσα στην τάξη συμμετείχαν κανονικά όλα τα παιδιά». (Δάσκαλος 1^{ου} σχολείου)

«Τους αρέσει το σχολείο που έρχονται γιατί κάνουν και φίλιες, φεύγουν και από τα ίδια και τα ίδια τα δικά τους, μαθαίνουν και κάτι παραπάνω, παίζουνε, διοργανώνουμε αγώνες ποδοσφαίρου, μπάσκετ, βόλει, ε θα ζωγραφίσουν».
(Δασκάλα 2^{ου} σχολείου)

«Συμμετέχουν και στα πάρτι που είχαμε κάνει τις απόκριες, κάναμε στο ραμαζάνι, επειδή έχουμε πολλούς μουσουλμάνους, κάναμε έτσι μια γιορτή». (Δασκάλα 3^{ου} σχολείου)

«Είχαμε ένα παιδί που φέτος συμμετείχε στη θεατρική παράσταση του σχολείου του και πήγαμε όλοι εμείς, η οικογένεια και τον είδαμε. Κανονικά συμμετέχουν πάντως, όπως όλα τα παιδιά, κανονικά σε ό, τι δραστηριότητες διοργανώνει το σχολείο, αν το θέλουν». (Κοινωνική Λειτουργός 2^{ου} ξενώνα)

Τέλος, όσον αφορά την προσαρμογή τους στην τάξη και την πρόοδό τους στα μαθήματα, η Κοινωνική Λειτουργός του 6^{ου} ξενώνα αναφέρεται στις θετικές παρατηρήσεις των δασκάλων των ασυνόδευτων παιδιών του ξενώνα ·

«Και παρατηρούμε και τώρα στην τελευταία συνάντηση για το κλείσιμο της χρονιάς, που κάναμε στο Δημοτικό, ήταν πάρα πολύ ενθαρρυντικά αυτά που ακούσαμε. Πέραν της προόδου στη γλώσσα, που όντως έχουν κατακτήσει αρκετά τα παιδιά, μπορεί να μη μιλάνε, αλλά καταλαβαίνουν, δηλαδή όταν τους λες απλές εντολές ή οδηγίες, μπορούν να ανταποκριθούν, είναι και στον τρόπο που αλληλεπιδρούν με τα άλλα παιδιά, στο πόσο έχουν ωριμάσει από την ημέρα που ήρθαν, δηλαδή, συζητάγαμε για ένα παιδί και μας έλεγαν πως ήρθε «αγρίμι» και έχει εξελιχθεί σε ένα παιδί που επικοινωνεί, που παρακολουθεί στην τάξη. Δηλαδή, δεν εξελίσσονται μόνο γνωστικά, αλλά και κοινωνικά και νοητικά σίγουρα».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να μελετήσει την παρουσία των ασυνόδευτων ανηλίκων στο ελληνικό σχολείο και μεταξύ άλλων να παραθέσει τις πρακτικές και τις αντιλήψεις των δασκάλων τους, να εντοπίσει τυχόν δυσχέρειες στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας και εν τέλει να αναδείξει την κατοχύρωση και την προστασία του καθολικού δικαιώματος στην εκπαίδευση.

Από την ανάγνωση του θεωρητικού πλαισίου στο οποίο βασίστηκε η εργασία ανακύπτει ο αποκλεισμός του «άλλου» από την κοινότητα που έχει ως επακόλουθο τον αποκλεισμό του και από τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ο πρόσφυγας, εκτοπισμένος από οποιαδήποτε κοινότητα, αδυνατεί να διεκδικήσει όσα του αναλογούν βάσει της καθολικότητας των δικαιωμάτων, καθώς εκτός κοινότητας, χάνει την πολιτική του ιδιότητα και μαζί με αυτήν, την ανθρώπινη φύση του και γίνεται ο «απόλυτος άλλος».

Ο «άλλος» της εργασίας αυτής είναι ο ασυνόδευτος ανήλικος που εγκαταλείποντας τη χώρα καταγωγής του, αφήνει μαζί την οικογένειά του, και στην πορεία για μια ζωή με αξιοπρέπεια, εκτεθειμένος σε πολυάριθμους κινδύνους και μόνος, ρισκάρει να απολέσει οριστικά την παιδικότητά του, αν υποθέσουμε ότι την είχε ως τότε. Το ανθρώπινο δικαίωμα που διακυβεύεται είναι αυτό της εκπαίδευσης και διακυβεύεται επειδή αμφισβητείται παράλληλα η αξία να βιωθεί παιδική ηλικία του.

Από τα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν από τους ξενώνες προκύπτει ένα πολύ μικρό ποσοστό ασυνόδευτων παιδιών που εγγράφονται στο σχολείο. Αν και σε ορισμένες περιπτώσεις η παραμονή των παιδιών στους ξενώνες είναι τόσο σύντομη που δεν επιτρέπει την εγγραφή, από τα στοιχεία που συλλέχθηκαν φαίνεται η συστηματική αδιαφορία ορισμένων ξενώνων να ενθαρρύνουν τα παιδιά να εγγραφούν στο σχολείο, ανεξάρτητα από τον χρόνο παραμονής τους σε αυτούς. Έπειτα, από τις απαντήσεις των δύο κοινωνικών λειτουργών στις συνεντεύξεις κατέστη σαφές ότι το ανακριβές ισχύον πλαίσιο επιτρέπει στους ξενώνες να

αναπτύσσουν πρωτοβουλίες και να αποφασίζουν οι ίδιοι εάν και πότε ένα φιλοξενούμενο παιδί θα εγγραφεί στο σχολείο. Ο χρόνος που οι ασυνόδευτοι ανήλικοι παραμένουν στο σχολείο κυμαίνεται περίπου στους 4 έως 5 μήνες, αλλά σε πολλές περιπτώσεις ο μαθητής ολοκληρώνει τη σχολική χρονιά, όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις.

Η παράλληλη, αλλά διαφοροποιημένη διδασκαλία στους ασυνόδευτους ανήλικους και τους υπόλοιπους μαθητές, η έμφαση σε συγκεκριμένα μαθήματα, η προετοιμασία των παιδιών της τάξης για την υποδοχή των ασυνόδευτων, οι ομαδικές δραστηριότητες και η επιεικής αξιολόγηση είναι μόνο μερικές από τις πρακτικές που εφαρμόζουν οι δάσκαλοι προς τους ασυνόδευτους ανήλικους μαθητές τους.

Η άγνοια της ελληνικής γλώσσας παρουσιάζεται από όλους τους ερωτώμενους στις συνεντεύξεις ως η βασική αιτία των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι στο σχολείο και της περιθωριοποίησής τους κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Ωστόσο, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι μαθητές φαίνεται ότι αναπτύσσουν ισχυρούς δεσμούς φιλίας με τους συμμαθητές τους που σε πολλές περιπτώσεις συνεχίζονται και εκτός σχολείου, ενώ με τον καιρό βελτιώνεται και η επικοινωνία τους με τα παιδιά, καθώς εξοικειώνονται περισσότερο με την ελληνική γλώσσα.

Όπως αναφέρεται και στην εισαγωγή, η παρούσα έρευνα διεξάγεται σε ένα πολύ ρευστό πλαίσιο, στο οποίο οι διαρκείς μεταβολές επιβάλλουν τη διαρκή επικαιροποίησή της. Από το 2015, έτος αναφοράς στις απαντήσεις των ξενώνων, έως σήμερα τα πράγματα έχουν αλλάξει πάρα πολύ · το οριστικό κλείσιμο των συνόρων τον Μάρτιο του 2016 και η υπογραφή της Κοινής Δήλωσης Ευρώπης Τουρκίας έχουν «παγιδεύσει» μεγάλο αριθμό προσφύγων στην Ελλάδα, που έπαυσε να αποτελεί χώρα διέλευσης προσφύγων και μετατράπηκε βιαίως σε χώρα παραμονής. Ο αριθμός των ασυνόδευτων ανηλίκων που βρίσκεται στη χώρα αυξήθηκε, όπως αυξήθηκε και ο χρόνος παραμονής τους σε αυτήν. Αυτή η μετατροπή από χώρα διέλευσης σε χώρα διαμονής θέτει την Ελλάδα ενώπιον των ευθυνών της, καθώς καλείται πλέον να βρει τρόπους ένταξης των ανθρώπων αυτών.

Τον Αύγουστο του 2016 τίθεται σε ισχύ η Υ.Α. 131024/Δ1/2016 για την εκπαίδευση των παιδιών προσφύγων, που αποσκοπεί στη σταδιακή ένταξή τους στο ελληνικό σχολείο και προβλέπει τη δημιουργία τάξεων υποδοχής σε σχολεία στις οποίες θα διδάσκονται συγκεκριμένα μαθήματα κατά τις απογευματινές ώρες. Όλα τα παραπάνω καθιστούν σαφές ότι το ζήτημα της εκπαίδευσης και της ένταξης των ασυνόδευτων ανηλίκων είναι εξαιρετικά επίκαιρο και προσφέρεται για περαιτέρω έρευνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

AIDA. (2015). *Country Report: Greece*. Ανακτήθηκε 3 Δεκεμβρίου, 2016, από <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=5652df404&skip=0&query=unaccompanied%20minors&coi=GRC>

Ανδρούσου, Α., & Ασκούνη, Ν. (2009). *Πολιτισμική ετερότητα και ανθρώπινα δικαιώματα*. Αθήνα: Μεταίχμιο

Bell, V. (1999). *Performativity and Belonging: An Introduction. Theory, Culture and Society*, London: SAGE

Γιατροί του Κόσμου. (2016). *Η διαπίστωση της ανηλικότητας των ασυνόδευτων ανήλικων αλλοδαπών. Σκέψεις και προβληματισμοί*. Ανακτήθηκε 5 Ιανουαρίου, 2017, από <http://mdmgreece.gr/diapistosi-tis-anilikotitas-anilikon-allodapon-skepsis-ke-provlimatismi/>

Cohen, L., & Manion, L., & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας* (μτφ.Σ.Κυρανάκης&Μ.Μαυράκη&Χ.Μητσοπούλου&Π.Μπιθάρα&Μ.Φιλοπούλου). Αθήνα: Μεταίχμιο

Collins, J. *Addressing Trauma Needs of Minors that are Unaccompanied Immigrants*. Ανακτήθηκε 9 Ιανουαρίου, 2016, από: <https://www.cwla.org/wp-content/uploads/2015/02/CWLA-NCTSN-1-22-15-Webinar-Presentation.pdf>

Δουζίνας, Κ. (2006). *Το τέλος των ανθρώπινων δικαιωμάτων*. Αθήνα: Παπαζήση

Ε.Δ.Δ.Α. (2010). *Υπόθεση M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας. Προσφυγή υπ' αρ. 30696/09*. Ανακτήθηκε 10 Φεβρουαρίου, 2017, από <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4fb219ab2> sel. 142-144

Ε.Κ.Κ.Α. (2015). *Στατιστικά έτους 2015 της Υπηρεσίας Διαχείρισης αιτημάτων στέγασης Αιτούντων Άσυλο και Ασυνόδευτων Ανηλίκων του Ε.Κ.Κ.Α.*

Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου, 2017, από
http://www.ekka.org.gr/portal_docs/forceaccount/picture/25_1072.pdf

E.K.K.A. (2016). *Situation Update: Unaccompanied Children (UAC) in Greece*.
Ανακτήθηκε 3 Ιανουαρίου, 2017, από
<http://www.ekka.org.gr/files/agliko222017.pdf>

Human Rights Watch. (2016). «Γιατί με Κρατάτε Εδώ; » *Ασυνόδευτα Παιδιά υπό Κράτηση στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε 4 Νοεμβρίου, 2016, από
https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/greece0916gr_web.pdf

IOM and National Authorities. *Arrivals to Greece: as of 31 Dec 2016*. Ανακτήθηκε 3 Ιανουαρίου, 2017, από <http://migration.iom.int/europe/>

Mason, J. (2011). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας* (Επιμ.Ν.Κυριαζή) (μτφ.Ε.Δημητριάδου). Αθήνα: Πεδίο

Μπουρλογιάννη-Βραΐλα, Χ., & Πετρουλά, Ε. (2003). *Διεθνείς Συμβάσεις Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που δεσμεύουν την Ελλάδα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Πανταζής, Β. (2009). *Ανθρώπινα Δικαιώματα, Δικαιώματα του παιδιού και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ατραπός

Pinson, H., & Arnot, M., & Candappa, M. (2009). *Compassion, Justice, and Sanctuary: Can asylum-seeking and refugee students “belong” in British schools?*. Paper presented at the University of Manchester for the BERA 2009 Annual Conference

Pinson, H., & Arnot, M., & Candappa, M. (2010). *Education, Asylum and the ‘Non-Citizen’ Child: The politics of compassion and belonging*. Λονδίνο: Palgrave Macmillan

Robson, C. (2010). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές* (2^η έκδοση) (Επιμ.Κ.Μιχαλοπούλου) (μτφ.Β.Νταλάκου&Κ.Βασιλικού). Αθήνα: Gutenberg

Rutter, J. (2006). *Refugee children in the UK*. Λονδίνο: Open University Press

Save the children. *Child refugees in Greece have been out of school for an average of 1,5 years.* Ανακτήθηκε 20 Ιανουαρίου, 2017, από <https://m.savethechildren.net/article/child-refugees-greece-have-been-out-school-average-15-years>

Σπυροπούλου, Γ., & Χριστόπουλος, Δ. (2016). *Προσφυγικό: «Θα τα καταφέρουμε»*;. Αθήνα: Παπαζήση

Συνήγορος του Παιδιού, (2016). *Σύστημα Παρακολούθησης. Τα δικαιώματα των Παιδιών που μετακινούνται. Έκθεση.* Ανακτήθηκε 2 Μαρτίου, 2017, από: <https://www.synigoros.gr/resources/20170420-ekthesi-mixanismos.pdf>

UNICEF, (2016). *Uprooted. The growing crisis for refugee and migrant children.* Ανακτήθηκε 19 Φεβρουαρίου, 2017, από: [https://www.unicef.org/videoaudio/PDFs/Uprooted\(1\).pdf](https://www.unicef.org/videoaudio/PDFs/Uprooted(1).pdf)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Ερωτηματολόγιο Ξενώνα

Όνομασία ξενώνα:
Τοποθεσία ξενώνα:
Εύρος ηλικίας φιλοξενούμενων παιδιών:
Ημερομηνία Συμπλήρωσης:

Ερωτήσεις:

1. Πόσοι ασυνόδευτοι ανήλικοι φιλοξενήθηκαν στον ξενώνα το 2015;
2. Πόσοι από αυτούς διέμεναν στον ξενώνα μέχρι ένα μήνα;
3. Πόσοι διέμεναν στον ξενώνα από ένα έως τρεις μήνες;
4. Πόσοι διέμεναν στον ξενώνα από τρεις έως έξι μήνες;
5. Πόσοι διέμεναν στον ξενώνα πάνω από έξι μήνες;
6. Πόσοι γράφτηκαν σε ελληνικό σχολείο;
7. Πόσοι από αυτούς που γράφτηκαν φοίτησαν μέχρι τρεις μήνες;
8. Πόσοι από αυτούς που γράφτηκαν φοίτησαν πάνω από τρεις μήνες;
9. Πόσοι ασυνόδευτοι ανήλικοι φιλοξενούνται σήμερα στον ξενώνα;
10. Πόσοι από αυτούς φοιτούν σήμερα σε ελληνικό σχολείο;
11. Ποιο είναι το σχολείο αυτό;

Επισήμανση: Οι ερωτήσεις 1-8 αναφέρονται στο έτος 2015 και στους ασυνόδευτους ανήλικους που φιλοξενήθηκαν στον ξενώνα τότε.

2. Οδηγός Συνέντευξης Δασκάλου

Πληροφορίες για τον ερωτώμενο

- Πόσα χρόνια διδακτικής εμπειρίας έχετε;
- Πόσα χρόνια διδάσκετε σε αυτό το σχολείο;
- Φέτος, σε ποια τάξη διδάσκετε; Πόσους μαθητές έχετε στην τάξη σας;

Το προφίλ των ασυνόδευτων μαθητών

1. Πόσοι από τους μαθητές σας είναι ασυνόδευτοι ανήλικοι;
2. Διαμένουν όλοι σε ξενώνα;
3. Γνωρίζετε ποια είναι η οικογενειακή τους κατάσταση; Έχουν κάποιο γονέα σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα ή στη χώρα προέλευσης;
4. Γνωρίζετε εάν απείχαν καιρό από το σχολικό θεσμό;
5. Υπήρξαν ασυνόδευτοι ανήλικοι, οι οποίοι παρακολούθησαν στην τάξη σας, αλλά δεν παρακολουθούν πια;
6. Έχετε μάθει για ποιο λόγο σταμάτησαν να έρχονται στο σχολείο αυτά τα παιδιά;
7. Αν μπορούσατε να προσδιορίσετε τον μέσο χρόνο που ένας ασυνόδευτος μαθητής μένει στο ελληνικό σχολείο, ποιος θα ήταν αυτός κατά προσέγγιση;

Εκπαιδευτικές πολιτικές και διδακτικές πρακτικές

8. Οι ασυνόδευτοι μαθητές τοποθετούνται στις τάξεις με κριτήριο την ηλικία τους; Υπάρχει κάποιο άλλο κριτήριο που συνυπολογίζεται, όπως π.χ. η γνώση της ελληνικής γλώσσας ή οι ολοκληρωμένες τάξεις στη χώρα προέλευσης;
9. Οι ασυνόδευτοι μαθητές παρακολουθούν τα ίδια μαθήματα με τους υπόλοιπους μαθητές της τάξης;
10. Παρακολουθούν καθόλου παραπάνω μαθήματα ή επιπλέον ώρες ενισχυτικής διδασκαλίας;
11. Λειτουργούν στο σχολείο τμήματα ένταξης; Ποια μαθήματα διδάσκονται σε αυτά;
12. Η αξιολόγηση των ασυνόδευτων μαθητών είναι όμοια με αυτή των υπολοίπων μαθητών;
13. Εσείς, διαφοροποιείτε καθόλου τον τρόπο διδασκαλίας σας ώστε να προσαρμόζεται στις ανάγκες των ασυνόδευτων παιδιών;
14. Με τι τρόπο το κάνετε αυτό; Τους δίνετε κάποιο επιπλέον υλικό για το σπίτι;

Δυσκολίες και προβλήματα μέσα στο σχολικό περιβάλλον

15. Όσον αφορά τα μαθήματα, αντιμετωπίζουν δυσκολίες οι ασυνόδευτοι μαθητές; Ποιες είναι αυτές οι δυσκολίες;
16. Σε ποια μαθήματα δυσκολεύονται περισσότερο;
17. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, πιστεύετε, μπορούν να αντιμετωπιστούν από τους ίδιους; Απαιτείται, δηλαδή, περισσότερο διάβασμα από τους ίδιους ή δεν εξαρτάται μόνο από αυτούς;
18. Ποιοι άλλοι παράγοντες, πιστεύετε, προκαλούν αυτές τις δυσκολίες;
19. Η απουσία γονέα επηρεάζει καθόλου την επίδοσή τους; Θετικά ή αρνητικά και με τι τρόπο;
20. Πιστεύετε τα επηρεάζει καθόλου το ενδεχόμενο ότι μπορεί να φύγουν από την Ελλάδα και άρα θα πρέπει να διακόψουν το σχολείο;
21. Έχετε (ή είχατε στο παρελθόν) ασυνόδευτους μαθητές οι οποίοι επιθυμούσαν να διακόψουν το σχολείο και αντί αυτού να εργαστούν; Ποια επιχειρήματα πρόβαλλαν ως προς αυτό;
22. Όσον αφορά τους συμμαθητές τους, έχετε παρατηρήσει καθόλου προβλήματα στις σχέσεις τους; Ποια είναι αυτά;
23. Όσον αφορά τους δασκάλους, έχετε παρατηρήσει καθόλου προβλήματα στις σχέσεις σας; Ποια είναι αυτά;

Στοιχεία ένταξης και μορφές συμμετοχής

24. Αναπτύσσουν φιλικές σχέσεις με τους συμμαθητές τους; Γνωρίζετε εάν αυτές οι σχέσεις συνεχίζονται και εκτός σχολικού περιβάλλοντος;
25. Οι ασυνόδευτοι μαθητές συμμετέχουν σε δραστηριότητες που οργανώνει το σχολείο εκτός του πλαισίου των μαθημάτων; (π.χ. αθλητικοί αγώνες, χορωδία, περιβαλλοντική εκπαίδευση, εκδρομές)
26. Συμμετέχουν σε ομαδικές δραστηριότητες; (π.χ. ομαδικές εργασίες, εκπλήξεις, διαμαρτυρίες, φάρσες)
27. Στην τάξη υπάρχουν εκλεγμένοι μαθητικοί εκπρόσωποι; Οι ασυνόδευτοι μαθητές δείχνουν προθυμία να εκλεγούν ως τέτοιοι;
28. Συνοψίζοντας, ποια θεωρείτε ότι είναι τα οφέλη που αποκομίζουν οι ασυνόδευτοι μαθητές από το σχολείο;

3. Οδηγός Συνέντευξης Κοινωνικού Λειτουργού

Πληροφορίες για τον ερωτώμενο:

- Πόσα χρόνια εργάζεστε ως Κοινωνικός Λειτουργός;
- Πόσα χρόνια εργάζεστε σε αυτόν τον ξενώνα;
- Στο παρελθόν, είχατε εργαστεί σε άλλους ξενώνες που φιλοξενούσαν ασυνόδευτα παιδιά;

Το προφίλ των ασυνόδευτων παιδιών

1. Πόσα παιδιά φιλοξενούνται σήμερα στον ξενώνα;
2. Τι ηλικίας είναι;
3. Προέρχονται όλα από την ίδια χώρα καταγωγής;
4. Μιλούν όλα την ίδια γλώσσα; Πως επικοινωνούν με εσάς; Μεταξύ τους;
5. Απείχαν καιρό από τον σχολικό θεσμό;
6. Ποια είναι η οικογενειακή τους κατάσταση; Που ζουν οι γονείς τους;
7. Για πόσα από τα παιδιά έχουν δρομολογηθεί διαδικασίες οικογενειακής επανένωσης;
8. Υπάρχουν παιδιά τα οποία πρόκειται μακροπρόθεσμα να μείνουν στην Ελλάδα;
9. Γνωρίζετε τους λόγους για τους οποίους αυτά τα παιδιά θα μείνουν περισσότερο καιρό ή μόνιμα στην Ελλάδα;
10. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που έδωσε ο ξενώνας στον οποίο εργάζεστε σε ερωτηματολόγιο το οποίο συμπλήρωσε, ασυνόδευτα παιδιά μένουν μέχρι ένα μήνα στον ξενώνα, ενώ παιδιά μένουν πάνω από έξι μήνες. Εσείς, κατά μέσο όρο, πόσο καιρό θα λέγατε ότι μένει ένα ασυνόδευτο παιδί σε ξενώνα και εν γένει στην Ελλάδα;

Εκπαιδευτικές πρακτικές του ξενώνα

11. Όσον αφορά το σχολείο, ποια πολιτική υιοθετεί ο ξενώνας στον οποίο εργάζεστε;
12. Γνωρίζετε εάν εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του κάθε ξενώνα εάν θα εγγράψει τα παιδιά στο σχολείο ή υπάρχει κάποια δέσμευση;
13. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που έδωσε ο ξενώνας στον οποίο εργάζεστε σε ερωτηματολόγιο το οποίο συμπλήρωσε, ασυνόδευτα παιδιά ενεγράφησαν σε σχολείο. Τα υπόλοιπα παιδιά που φιλοξενήθηκαν, για ποιους λόγους δεν ενεγράφησαν σε σχολείο;

14. Αν μπορούσατε να προσδιορίσετε τον μέσο χρόνο που ένας ασυνόδευτος μαθητής μένει στο ελληνικό σχολείο, ποιος θα ήταν αυτός κατά προσέγγιση;
15. Πως αντιδρούν τα ίδια τα παιδιά στην παραπάνω πολιτική του ξενώνα; Επιθυμούν να εγγραφούν σε σχολείο;
16. Εάν ναι, ποια είναι τα κίνητρα που προβάλλουν ως προς αυτό;
17. Εάν όχι, ποιες είναι οι αντιρρήσεις που προβάλλουν ως προς αυτό;
18. Με ποιο κριτήριο γίνεται η επιλογή του σχολείου στο οποίο εγγράφονται τα ασυνόδευτα παιδιά; (ενδεικτικά: ηλικία / τοποθεσία / εκπαιδευτικό προσωπικό / διαπολιτισμικότητα / εκπαιδευτικό υπόβαθρο)
19. Στον ξενώνα, γίνονται κάποια επιπλέον «ενισχυτικά» μαθήματα;

Εκπαιδευτικές πολιτικές και διδακτικές πρακτικές

20. Με ποια κριτήρια τοποθετούνται στις τάξεις οι ασυνόδευτοι μαθητές;
21. Ποια μαθήματα παρακολουθούν;
22. Έχετε εντοπίσει κάποια ιδιαίτερη διδακτική πρακτική, που υιοθετεί κάποιος δάσκαλος των παιδιών και αξίζει να επισημανθεί;
23. Τι είδους υλικό τους δίνει ο δάσκαλος να μελετήσουν στο σπίτι;
24. Παρατηρείτε κάποια πρόοδο σε γνωστικό επίπεδο;

Δυσκολίες και προβλήματα μέσα στο σχολικό περιβάλλον

25. Όσον αφορά τα μαθήματα, αντιμετωπίζουν δυσκολίες οι ασυνόδευτοι μαθητές; Ποιες είναι αυτές οι δυσκολίες;
26. Σε ποια μαθήματα δυσκολεύονται περισσότερο;
27. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, πιστεύετε, μπορούν να αντιμετωπιστούν από τους ίδιους; Απαιτείται δηλαδή περισσότερο διάβασμα από τους ίδιους ή δεν εξαρτάται μόνο από αυτούς;
28. Ποιοι άλλοι παράγοντες προκαλούν αυτές τις δυσκολίες;
29. Έχετε ή είχατε στο παρελθόν ασυνόδευτους ανήλικους οι οποίοι επιθυμούσαν να διακόψουν το σχολείο και αντί αυτού να εργαστούν; Ποια επιχειρήματα πρόβαλαν ως προς αυτό;
30. Πιστεύετε η απουσία γονέα επηρεάζει καθόλου την επίδοσή τους; Θετικά ή αρνητικά και με τι τρόπο;
31. Πιστεύετε τα επηρεάζει καθόλου το ενδεχόμενο ότι θα πρέπει να φύγουν από την Ελλάδα και άρα θα πρέπει να διακόψουν το σχολείο;
32. Όσον αφορά τους δασκάλους τους, έχετε παρατηρήσει καθόλου προβλήματα στις σχέσεις τους; Ποια είναι αυτά;
33. Όσον αφορά τους συμμαθητές τους, έχετε παρατηρήσει καθόλου προβλήματα στις σχέσεις τους; Ποια είναι αυτά;

Στοιχεία ένταξης και μορφές συμμετοχής

34. Αναπτύσσουν φιλικές σχέσεις με τους συμμαθητές τους; Αυτές οι σχέσεις συνεχίζονται και εκτός σχολικού περιβάλλοντος;
35. Πιο συγκεκριμένα, παίζουν μαζί στη γειτονιά το απόγευμα; Γίνονται επισκέψεις σε σπίτια συμμαθητών ή και το αντίστροφο;
36. Οι ασυνόδευτοι μαθητές συμμετέχουν σε δραστηριότητες που οργανώνει το σχολείο εκτός του πλαισίου των μαθημάτων; (π.χ. αθλητικοί αγώνες, χορωδία, περιβαλλοντική εκπαίδευση, εκδρομές)
37. Συμμετέχουν σε ομαδικές δραστηριότητες; (π.χ. ομαδικές εργασίες, εκπλήξεις, φάρσες)
38. Υπάρχουν ή υπήρξαν ασυνόδευτοι μαθητές που εξελέγησαν μαθητικοί αντιπρόσωποι; Δείχνουν προθυμία να εκλεγούν ως τέτοιοι;
39. Τα παιδιά που μένουν περισσότερο από ένα χρόνο στον ξενώνα, συνεχίζουν την επόμενη χρονιά στην επόμενη τάξη ή παρακολουθούν την ίδια;
40. Συνοψίζοντας, ποια θεωρείτε ότι είναι τα οφέλη που αποκομίζουν οι ασυνόδευτοι μαθητές από το σχολείο;